

EMK Teoloogiline Seminar

Epp Sokk

**PALVERÄND JAAKOBITEEL: AJALUGU JA TÄNAPÄEV NING EESTLASED
SELLEL TEEL**

Diplomitöö

Juhendaja: PhD Ingmar Kurg

Pärnu-Jaagupi 2012

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Jaakobitee ajalooline kujunemine.....	6
Kristlik palverännu traditsioon Lääne-Euroopas	6
Jaakobitee Santiago de Compostelasse	9
Jaakobitee tänapäeval	18
Jaakobitee pärast II maailmasõda.....	18
Sekulariseerumine jaakobiteel.....	22
Palverännuteooria ja -teoloogia lähtekohad ja pidepunktid	25
Jaakobitee Maarjamaal ja Maarjamaalt	31
Palverännakutest Eestis	31
Eestlased jaakobiteel	32
Jaakobitee Eestis.....	36
Jaakobitee tulevikuperspektiivid	41
Kokkuvõte	45
Summary	49
Allikate loetelu	52
Lisad	57

SISSEJUHATUS

...Jaakobitee palverännak on paljutöotav olukord tões ja vaimus teele asunud palverändurile, et astuda dialoogi Jumalaga; see on sümboolne akt, mis aitab palveränduril jõuda äratundmisele, et ta on Jumala poolt loodud ja Kristuse läbi vabastatud; ja see on teekond, kus inimene õpib andma ja vastu võtma... Nende sõnadega algab Santiago de Compostela kiriku peapiiskopi läkitus *Pilgrims of Faith and Witnesses to the Risen Christ* (The Archbishop of Santiago's Pastoral Letter for the Compostellan Holy Year 2010., 2009).

2008. aasta teise ülestõusmispüha hommikul asusin teele Hispaania linna Leoni poole, et asuda palverännakule Santiago de Compostelasse Püha Jaakobuse säilmete juurde. Pärast rännakut on saanud Jaakobus minu igapäevaseks saatjaks ja on tekkinud suur huvi ka laiemalt palverännutraditsiooni vastu. Olen avastanud enda jaoks selle, et järjest rohkem sõidavad eestlased Hispaaniasse jaakobiteele, et teha jalgsi palverännak.

Uurimistöö tegeleb palverännu teemaga, konkreetset jaakobiteega, mis on kujunenud Lääne keskajal ning on XX sajandi teisel poolel muutunud taas populaarseks, haarates kaasa ka Eesti. Jaakobitee teemaga tegelemine on aktuaalne, kuna jaakobiteel käib üha rohkem rändureid, muutes tee ülemaailmseks kokkusaamise kohaks. Käesolev uurimus on oluline seetõttu, et Eesti seotusest palverännakuga Santiago de Compostelasse on uurimine alles algusjärgus. Eestis hoogustuv palveränd on seda huvipakkuvam, kuna reformatsioonijärgsel perioodil kaotas palveränd ideelise aluse ja soikus pikaks ajaks. Uurimise tagamaa on seotud ka tähelepanekuga, et nüüdisaja palverännu populaarsus ei ole kantud enam katoliiklikust vagadusest, vaid on suurel määral ilma konfessionaalsete tunnusteta, mis võimaldab palverännakule asuda ka mittekatoliiklastel, ja ka sekulaarsest seiklushimust.

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Töö eesmärk on uurida jaakobitee kujunemist ajaloos, selle tähtsust nüüdisaja postkristlikus ja sekulariseerunud Euroopas, et mõista, millise tähenduse võiks jaakobitee omandada Eesti palverändude jaoks.

Uurimisülesanded, tulenevalt seatud eesmärgist, on järgmised:

1. Apostel Jaakobuse haua kujunemine keskaegsete palverändude populaarseks sihtkohaks Santiago de Compostelas.
2. Põhjuste selgitamine, miks ja kuidas jaakobitee taasavastati II maailmasõja järel.
3. Taasavastatud palverännu teoloogiline põhjendamine.
4. Eestis hoogustuva palverännu kirjeldamine.

Uurimise meetodid. Töö on koostatud kronoloogilisel meetodil. Selle vajadus tuleneb asjaolust, et nüüdisaja palverändurid meenutavad meelsasti ajaloolisi legende, mille selgitamine käesolevas töös on oluline probleemi käsitlemiseks. Allikate uurimine toimub kvalitatiivsel meetodil, s.t probleemi avamiseks oluliste tekstide esiletõstmist ning nende tähenduse määramist. Vahetu kogemuse saamiseks palverännu asjaoludest on olnud hindamatuks kasuks minu jaakobitee palverännak 2008. aasta varakevadel ning sellele järgnenud palverännu kokkutulekute organiseerimistöö.

Allikad. Peamiseks palverännu ajaloo allikaks eesti keeles on Aldur Vunki *Jeesus läks maal kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud Eesti keskajal* (2005). Vunk kirjeldab Maarjamaale suunatud kaugpalverännakuid ristisõdade perioodil kui ka arvukaid lähipalverände Eestis. Tänapäevasest jaakobiteest annab ülevaate Tiina Sepa *Peregrina päevik* (2007). Palverändude uurimise metoodikat on arendanud Tiina Sepp Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistritöös *Palverändurid ja turistid teel Santiago de Compostelasse* (2005).

Rahvusvaheliselt tuntud uurijatest on olnud allikaks Laurie Denneti põhjalik ettekanne *2000 Years of the Camino de Santiago: Where Did it Come from? Where Is It Going?*, mis annab hea ülevaate jaakobitee kujunemisest ja arengutest pärast II maailmasõda. Samuti Nieves

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Herrero artikkel *Reaching 'Land's End': new social practices in the pilgrimage to Santiago de Compostela*, milles analüüsitakse jaakobitee sekulariseerumise põhjuseid.

Töö ülesehitus: Uurimistöö koosneb kolmest peatükist. Esimene peatükk räägib jaakobitee ajaloolisest kujunemisest, hõlmates ülevaadet kristliku palverännu kujunemisest Lääne-Euroopas, jaakobitee väljakujunemise põhjuseid, eestlaste palverännakuid keskaegsel jaakobiteel ja palverännakute hääbumist peale reformatsiooni. Teine peatükk räägib jaakobiteest tänapäeval, jaakobitee palverännakute taaselustumisest pärast II maailmasõda, sekulariseerumisest jaakobiteel ja tänapäevastest palverännuteooriatest ja -teoloogiast. Kolmas peatükk keskendub eestlaste palverännakutele jaakobiteel nii Hispaanias kui ka arengutele Eesti jaakobitee edendamiseks ja ülesehitamiseks.

JAAKOBITEE AJALOOLINE KUJUNEMINE

Kristlik palverännu traditsioon Lääne-Euroopas

Palveränd (*peregrinatio* lad. k) Keskaja leksikon annab palverännule järgmise definitsiooni: *retk pühasse paika, kas mõnda kaugelasuvasse punkti, nagu Jeruusalemm, või kohalikku kohta, nagu Püha Jaakobuse haud Compostelas Hispaanias* (Pelner Cosman, 2001, lk 194). Klassikaline ladinakeelne mõiste *peregrinus* tähendas võõras ehk tundmatu või võõramaalane, mis tähistas mittekohaliku staatust. Kristluses leiame esimest korda kasutusel sõna *peregrinatio* tähenduses – füüsiline liikumine ühest kohast teise – Tertullianuse kirjelduses, kuidas Maarja läheb külastama Jeesust (Lk 8:20). Samuti sisaldas mõiste *peregrinatio* nii kristlaskonna spirituaalset eksiili ja ajutisust siin maapeal: *ecclesia peregrina* kui ka hinge palverännakut: *peregrinatio animae*. Neljanda sajandi palverändur Egeria kirjeldab sõnaga *peregrinus* ristimiskandidaate, pidades silmas nende spirituaalset palverännakut esimesele armulauale. (Pullan, 2005, lk 387)

Õigeusu teoloogias vastab *pregrinatio* mõistele sõna *xeniteia*. Selle sõna sisuks õigeusu traditsioonis on inimese välja juurimine kodumaalt. Mõiste *xeniteia* osundab Abrahamile, kes lahkub oma kodumaalt sinna, kuhu Jumal teda juhatab. Süüria askeetide jaoks oli lahkumine kodumaalt monastilise elu lahutamatu tingimus. Nagu Kristuse poolt laiali saadetud apostlid, on mungadki kutsutud lahkuma oma kodust, et olla apostlite eeskujul alandlikud ja tõeliselt vaesed. Samuti järgides Kristust, kes elas omade seas nagu võõras (Stefanus, 2008, lk 51-53).

Jaakobitee on palverännu tee, mille lõppeesmärgiks on jõuda Santiago de Compostela katedraali Püha Jaakobuse hauale. Senises eestikeelses kirjanduses sellist üheselt mõistetavat terminit, mis viitab just sellele teele, ei ole olnud. Tiina Sepp kasutab tee tähistamiseks hispaaniakeelset väljendit *Camino* (tee hisp. k) Aldur Vunk kirjutab palverännuteest Santiago de Compostelasse või teekonnast Santiagosse (Vunk, 2005, lk 23). Ka inglise keeles varieerub

PALVERÄND JAAKOBITEEL

jaakobitee nimetus erinevate autorite puhul. Näiteks Pilgrim's Way to Santiago, Jacobean pilgrimage, Pilgrim's Way to Saint James (Herrero, 2008, lk 132-137). Mõiste *jaakobitee* on võetud kasutusele MTÜ Maarjamaa Palveränd liikmete poolt 2011. aastal Eesti jaakobitee palverändurite I kokkutuleku korraldamise ja ettevalmistuse perioodil. Ühingu eesmärk oli leida eestikeelne ja lihtne väljend konkreetset selle palverännutee märgistamiseks. Eeskujuks oli saksakeelne termin *Jakobsweg* ja eestikeelse Piibli kirjanik apostel Jaakobuse nimest.

Palverändur Kristuse jälgedes ning märtrite ja pühakute haudadel. Matteuse 9:21 näitab, kuidas inimesed tulid Kristuse juurde nagu palverännakule, et puudutada tema kuuehõlma. Kuid samuti tahtsid inimesed leida kontakti ka eriliste inimestega, kellelt nad arvasid saavat abi, lohutust ja tervenemist nende haigustest. Ap 5 räägib sellest, kuidas haigeid kanti tänavatele, pandi lamama kandraamidele ja vooditele, et Peetruse möödudes tema vari võiks neile langeda ja tervendada. Ap 19 kirjeldab, kuidas Pauluse higerätikuid ja põllesid viidi haigete pealepanekuks, et haigused neist lahkuks.

Kristlikud palverändurid tahtsid näha Kristuse matmise ja ülestõusmise paika. II sajandil lisandusid palverännu teede sihtideks Kristuse maise eluga seotud paigad nagu näiteks Petlemm, Naatsaret ja Kaana. Püha Maa sai kristlike palverändude keskpunktiks. (Harbison, 1991, lk 23-24) Palverännud Pühale Maale said vägeva tõuke keisrinna Helenalt, imperaator Constantinus Suure emalt. 326. aastal 79-aastasena võttis ta ette palverännaku Jeruusalemma ja lasi ennast Jordani jões ristida. Pärimuse järgi leidis ta selle rännaku ajal Püha Risti ning tõi pidulikult Konstantinoopolisse. Samuti ehitas ta kiriku Kolgatale, Õlimäele ja Betaaniasse. Kõiges selles toetas Helenat tema poeg, kelle kätel ta 327. aastal Nikomeedias suri. Helena eeskujule järgnes lugematu arv palverändureid. (Shaff, 2005)

Varaseimatel kristlikel palverändudel ei omanud reliikviad suurt tähtsust. Reliikviaks nimetati mõne püha isiku keha või riiete osa mida hoiti alles pärast tema surma isiku religioosse pühaduse ja väärtuse tõttu (Relics, 2009).

Kristuse hauas ei olnud midagi erakordsemat kui Ülestõusmine ise. Kuid seoses märtrite kultusega ja eriti peale seda, kui Keisrinna Helena leidis Püha Risti Kolgata mäelt 326. aastal, muutusid reliikviad palverändude üheks eesmärgiks. Kogu keskajal olid reliikviad palverändude peamiseks sihtmärgiks ja osaks keskaegsest elust. Thomas Aquinost võtab XIII sajandil *Summa Theologia*'s kokku oma kaasaegsete vaate reliikviate kasulikkusest, põhjendades seda nii, et reliikviaid tuleb austada kui füüsilisi meeldetuletajaid, viidates pühakute hingede, mille osaks nad on. Kuna on kindel, et pühakud tegid imesid, siis võib olla kindel Jumala tahtes, et nende maiseid jäänuseid ka austatakse (Harbison, 1991, lk 25).

Usk igavesse ellu pärast surma lasi kristlastel III sajandil uskuda, et need lahkunud, kes tegid eluajal imesid, võivad seda teha ka pärast maist surma. Sellest uskumusest arenes välja märtrite kultus, mis juhtis palverändureid külastama neid paiku, kus imed olid sündinud ja eriti paiku, kus nad olid oma martüüriumides kannatanud. Esialgu koondusid palverännu sihid Kristuse jüngritega seotud paikadesse nagu Peetruse ja Paulusega seotud paigad Roomas. Üsna ruttu said märtrite hauad Idas ja Läänes palverändurite poolt tihti külastatavateks.

Kuigi ka kirikuisa Gregorius Suur õpetab oma teoses *Moralia*, et kristlane on siinilmas palverändur – *viator ac peregrinus* - teel oma taevasse kodumaale, sisaldub reisis ka marginaliseerumise oht. Kodust lahkuv inimene annab end teel valitsevate ohtude meelevalda. Seetõttu tekkis ka teatav umbusk rändajate vastu (Germek, 2002, lk 353). Karl Suur manitses rändureid Aacheni sinodil 789. aastal, et on parem, kui pattu teinu kahetseb ja teeb oma kodupaigas tööd, kui et rändab patukahetsejana mööda ilma ringi. (Vunk, 2005, lk18)

Millenniumi vahetusel, 1000. aasta lähenedes suurenes palverännu aktiivsus Lääne-Euroopas. Kuna teedel liikumine oli väga ohtlik, siis sai X saj viimaseil kümnenditel alguse kohalike kirikukogude liikumine *Treuga Dei* (Jumala vaherahu). Turvalisema kristliku kogukonna loomise eesmärgil visati kogudustest välja kõik röövlid ja muud ühiskonnale

PALVERÄND JAAKOBITEEL

ohtlikud inimesed. Kuritegevuse ohjeldamine hoogustas palverännu levikut tavaliste lihtinimeste seas. Kuna kogemuse puudumise tõttu oli raske orienteeruda, siis asuti spetsiaalselt looma ka infrastruktuure palverändurite toetamiseks. Üheks selliseks toetatud taristuga esimeseks kaugpalverännu kohaks sai Santiago de Compostela (*ibid*).

Jaakobitee Santiago de Compostelasse

Palverännutee populaarsuse põhjuseid oli mitmeid. Põhja-Euroopa jaoks oli Hispaania eksootiline, aga samas lähemal kui Jeruusalemm, samuti aitas kaasa kirikute ja kloostrite toetus teel olevatele palveränduritele. Santiago de Compostela on linn Põhja-Hispaanias, kuhu legendi järgi on maetud Jeesuse jänger Jaakobus Vanem, Sebedeuse poeg. Keskaegses Euroopas oli Santiago de Compostela tähtsusest kolmas palverännu sihtpunkt Jeruusalemma ja Rooma järel. (Rudolph, 2004, lk 3)

Apostel Jaakobus Vanem. UT-s on mainitud mitmed Jaakobused. Hispaania kaitsepühakuks sai Jaakobus Sebedeuse poeg, kelle Jeesus kutsus jüngriks oma teenimistöö alguses (Mk 1:19). Koos oma venna Johannesega sai temast üks Jeesuse lähemaid apostleid. Teda on nimetatud Jaakobus Vanemaks, et eristada teda Jaakobus Alfeuse pojast. Ta võis olla ealiselt vanem, aga on arvatud, et nimi „Vanem“ võis viidata ka tema vaimsele küpsusele või ka tema kuulumisele Jeesuse kõige lähemate jüngrite hulka (Tilson, 2006).

Püha Jaakobuse traditsiooni süünd. Esimesed kirjalikud teated Jaakobuse tegevusest Hispaanias pärinevad VI saj. lõpul liikvel olnud dokumendist *passio manga* ehk „Jaakobuse raske kannatus“ („great passion“ of James). See oli osaks suuremast teosest *Brevarium Apostolorum*, mis sisaldas pühakute lugusid ja martüüriume. Selles dokumendis on esimesed tõendid, et Jaakobus kuulutas Hispaanias, keskaegse maailma lääne osas sai kiriklikes ringkondades *Brevarium* päris tuntuks VII-VIII sajandil. Mõte, et Jaakobus kuulutas ja maeti Hispaaniasse, sai tuntuks kogu Euroopas. (Dennet, 2005)

Ajalooline tõendusmaterjal Jaakobuse kohta on napp. Tiina Sepp kordab versiooni Jaakobuse säilmete Hispaaniasse jõudmisest, nimetades seda müütilis-ajalooliseks kronoloogiaks (Sepp, 2007, lk 29). Selle legendi järgi lahkus Jaakobus Jeruusalemmast peale Kristuse surma. Ta asus evangeliseerima Hispaaniat ja peale edukat misjonireisi pöördus tagasi Jeruusalemma. Aastal 44 lasi kuningas Herold Agrippa Jaakobusel pea maha lüüa ja tema keha visata üle linnamüüri. Pimeduse tulles võtsid jüngrid surnukeha, viisid selle paati ja sõudsid merele. Paat randus Põhja-Hispaania, Galicia maakonna pealinna, Iria Flavia, lähedal. Mitmete imeliste sündmuste kokkusattumusel maeti Jaakobuse keha vanale Rooma kalmistule Iria lähedal. Kaheksasaja aasta jooksul muutus surnuaed põlluks. 812. aastal hakkas sellel põllul sündima imelisi asju. Imeline täht tõusis põllu kohale ja eremiit Pelaio kuulis muusikat. Neist märkidest juhituna leidis Pelaio Jaakobuse surnukeha, teatas sellest kohalikule Iraia piiskopile. Kuningas Alfonso II, kuuldes piiskop Theodomirilt avastuse kohta, kiirustas oma saatkonnaga kohale, arvatavasti kasutades Rooma teed, mida tänapäeval teatakse kui *Camino primitivo*. Pühaku säilmete kohale lasi kuningas ehitada väikese puust kabeli. (Dennet, 2005) Oma surivoodil jättis kuningas väikesele kirikule 500 kuldmünti. Tema poeg Alfonso III ehitas kabeli asemele juba suurema kivist kiriku. Alfonso II rändamist pühaku säilmete juurde peetakse esimeseks palverännakuks ja kuningat esimeseks jaakobitee palveränduriks (*ibid*). Peagi hakkasid palverändurid imelist paika külastama. Santiago de Compostela – *Santiago*, hispaania keeles Püha Jaakobus, *Campus Stellae*, ladina keeles „tähe põld“ või *Compostum*, ladina keeles „surnuaed“ (Rudolph, 2004, lk 4).

Jaakobitee kujunemine. Esialgu olid Jaakobuse säilmed kohaliku tähendusega, aga uudis levis pea ka Prantsusmaale. Esimeseks välismaiseks palveränduriks, kellest on teada, oli Le Puy piiskop Gotescalc 947. aastal. Põhja-Hispaania ülikud suhtlesid frankide ülikonnaga, nii levisid ka ideed ja doktrinaalsed seisukohad kogu regioonis. Kui XI sajandi algul Leoni kuningas Alfonso IV vallutas Galicia ja Gastilia, hiljem La Rioja ja Navarra, ühendades need

PALVERÄND JAAKOBITEEL

ühtseks kuningriigiks, kutsus ta Cluny mungad ehitama religioosseid ehitisi käidavale palverännuteele, mis läbis ka moslemite poolt vallutatud alasid (Dennet, 2005). Samuti tõi ta Prantsusmaalt vaimulikke juhtima kirikuid ja haiglaid. Need asutused kindlustasid kristlaste kohalolu, kuid samal ajal aitasid ka palverändureid teenindada. Nad tegid võimalikuks pika palverännaku Jaakobuse hauale. Kohalikud elanikud hakkasid samuti kirikute eeskujul palverändureid aitama ja teenindama. Teele tekkisid uued asulad ja vanad asundused kasvasid palverändurite ja ümberasunud prantslaste tõttu. Tänapäeval meenutavad seda mõningad säilinud kohanimed, nagu näiteks Villafranca Montes de Oca ja Villafranca del Bierzo. *Camino Frances* – Prantsuse tee sai peamiseks palverännuteeks Jaakobuse hauale ja põhjapoolse rännutee tähtsus vähenes (*ibid*).

Paavst Calixtus II kuulutas 1122. aastal Pühaks Aastaks täiendavalt need aastad, kui Jaakobuse pühakupäev kattub kalendris pühapäevaga. Pühal Aastal anti Saniago de Compostelasse rändajatele välja spetsiaalne indulgents (Frey, 1998, lk 13). Kuni tänapäevani on Jaakobusele pühendatud Pühal Aastal rohkem palverändureid, kes Santiagosse jõuavad.

Eestlased keskaegsel jaakobiteel. XIV-XV sajandil oli palveränd Santiago de Compostelasse Vana-Liivimaal tuntud. On säilinud kirjalikke teateid, et Saare-Lääne piiskop Jacobus (1322-37) olla lubanud merel ohtu sattununa teha teha palverännaku Püha Jaakobuse hauale (Vunk, 2005, lk 258). Pärnust on väljakaevamistel leitud XIV sajandisse dateeritud kammkarbi katkeid. 1979. aastal leiti Pirita kloostri väljakaevamistel XV-XVI sajandist pärit kammkarp. Arvatavasti kuulus see kloostri elanikule või seal peatunud palverändurile. Püha Birgitta oli Santiago de Compostelas käinud aastail 1341-42, seetõttu toetas tema loodud ordu tugevasti palverände ja kammkarbi leidmine Piritalt on üsna ootuspärane. Kammkarbi poole on leitud ka Tallinna Võllamäelt, mis viitab sellele, et siit saadeti ka kurjategijaid oma karistust kandma. Miks on kammkarbiga palverändur siiski Võllamäel hukatud, pakub Vunk oletatavaks põhjuseks selle, et arvatavasti on juba palverännul käinud kurjategija asunud

PALVERÄND JAAKOBITEEL

uuesti kurjale tee. Reformatsioonijärgne kriitika palverännakute aadressil lõpetas ka Eesti aladel pikemad palverännakud. (*ibid*)

Codex Calixtinus. (mõnedes allikates *Liber Sancti Jacobi*) Seda raamatut on nimetatud esimeseks teejuhiks, turistlikuks käsiraamatuks Euroopas. Tegemist on tänapäevani säilinud väga ilusa ja põhjaliku teosega, mis annab hea ülevaate XII sajandi elust, inimestest, kommetest, infrastruktuurist, Jaakobusega seotud legendidest ja Santiago katedraali liturgilistest elementidest. On teada, et Cluny vaimulik Aymeric Picaud oli üks peamine raamatu koostaja ja mõnede osade kirjutaja. Arvatavalt on raamatu valmimisaeg 1160, kuid mitte hilisem kui 1173., Jesuiidi ajaloolane P. Fidel Fita taasavastas koodeksi 1886. aastal. Teadmata põhjustel oli raamat vahepeal kadunud ja unustustehõlma vajunud. (Deluxe Facsimile Edition)

Kuna raamat oli mõeldud jaakobitee populariseerimiseks keskajal, siis annan lühikese ülevaate selle teose sisust.

Raamat koosneb viiest osast (*Libro*).

Libro I sisaldab jutluseid, liturgilisi tekste ja palveid, mitmeid laule ja kaks polüfoonilist teost, mis on kirjutatud spetsiaalselt uue liturgia jaoks.

Libro II on tuntud kui Imede Raamat. Selles on kirjas 22 Püha Jaakobusega seotud imetegu.

Libro III on jutustus sellest, kuidas Püha Jaakobuse säilmed jõudsid Palestiinast Hispaaniasse.

Libro IV jutustab Charlemagne ja Rolandi loo, kes vabastasid pühaku haua moslemite käest. Selles raamatus esineb Jaakobus kui „mauritapja“, Hispaania ristirüütlite kaitsepühakuna.

Libro V on kuulus *Liber Peregrationis*, kirjutatud Aymeric Picaud' poolt. Just seda osa koodeksist on Euroopa esimeseks turistlikuks reisijuhiks peetud.

Liber Peregrationis koosneb kümnest peatükist. Põhjalikult on kolmes esimeses peatükis tutvustatud erinevaid teid Santiagosse, teele jäävaid peatusi ja suuremaid linnu. Neljas peatükk on lühike ja sarnaneb tänapäevasele reklaamtekstile. Seal on kirjas nii:

“Kolm hostelit maailmas. Jumal on andnud kolm toetajat selle maailma vaestele: Jeruusalemma hostel, Mont-Joux’ ja Santa Christa Somport Passis. Nad kõik asuvad kohas, kus neid kõige enam vajatakse. Need on pühad paigad, Jumala kojad, kus palverändurid saavad end värskendada, puudustkannatavad saavad puhata, haigete ees hoolitsetakse, surnute eest palvetatakse ja elavatele pakutakse abi.” (*Liber Peregrationis* tõlge siin ja edaspidi on pärit projektist, vt Pilgrim’s Guide)

Viendas peatükis on ära märgitud tolleaegsed kuulsused, kes ka palverännul käinud nagu näiteks Aragoni kuningas, Paks Louis (Louis the Fat) ja Prantsuse kuningad Andreas, Rotgerius, Alvitus jt.

Kuues peatükk annab põhjaliku ülevaate teele jäävatest jõgedest peamise rõhuasetusega sellel, kas jõe vesi kõlbab juua või mitte. Hirmutav kirjeldus on Rio Salada jõe äärest, kus olevat kaks Navarralast nuge teritanud ja kui palverändurid neilt küsisid, kas jõevesi kõlbab juua, vastasid nad jaatavalt. Esimesena joodeti hobuseid ja kaks neist surid silmapilk. Jõekaldal nuge ihunud mehed asunud kohe hobuseid nülgima.

Seitsmes peatükk kirjeldab palverännu teel elavaid inimesi. Kuidas nad elavad, mis keelt nad räägivad, mida nad söövad ja mida palveränduritele pakuvad. Kirjeldused ei ole just jugustavad. Ikka on teel veidrate kommetega rahvad, imelike söögiharjumustega ja kinnised. Näiteks selgub, et Navarres on inimestel jubedad toitumisharjumused. Kogu pere – teenijad, insand, emand ja lapsed – söövad käega ühest potist, kus toiduained on omavahel segatud ja ühte potti pandud *”nagu sigadele või koertele”* ja kui nad räägivad, siis nende keel tundub nii toores, nagu hauguksid koerad. Armu saavad ainult galicialased *”kes on võrreldes teiste kohalikega rohkem nagu meie, prantslased.”*

Kaheksas peatükk annab ülevaate teele jäävatest pühakute säilmetest. Kirjeldatud on 25 pühaku lugu ja toodud ära säilmete asukoht. Üheksanda peatüki teema on Santiago de Compostela linn ja katedraal. Katedraalist on muidugi väga põhjalik ülevaade. Kirjeldatud on kõik katedraali sissepääsud, aknad, altarid ja muidugi peaaltar, mis on Jaakobusele pühedatud. Jaakobuse säilmete kohta on kirjutatud: *”kogu apostli keha on on siin, jumalikult kaunistatud taevalike kalliskividega, järjepidevalt austatud jumalike aroomidega, ülistatud säravate taevalike küüinaldega, austatud ingelliku ja ülima aupaklikkusega”*.

Kümnes peatükk annab ülevaate Püha Jaakobuse kaanonitest (*Canons of St. James*) Viimane, üheteistkümnes peatükk kannab pealkirja ”Kuidas kohelda palverändureid”. Kõiki palverändurid, kes lähevad Santiagosse või sealt naasevad, olgu nad vaesed või rikkad, peab koheldama mitte ainult kui apostlit Jaakobust, vaid kui Issandat ennast, sest evangeelium kuulutab ”kes teid vastu võtab, võtab vastu minu.”

Devotsionaalid ja suveniirid jaakobiteel. Aldur Vunk uurimuses „Jeesus läks maal kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud Eesti keskajal“ seletab, et keskaeg kinkis Euroopale turismitööstuse, mõeldes sellega, et palverändudega kaasnevate tugistruktuuride loomisega muudeti palveränd süsteemseks ja ärilises mõttes kasumlikuks palverändajaid teenindavale personalile. Turism on seotud ka mälestusesemetega, mis võivad omada tähendust alates religioossetest devotsionaalidest kuni nostalgilisust omavate meeneteni.

Kammkarp. (Lisa 1) Üheks peamiseks mälestusesemeks jaakobiteel kujunes kammkarp (*Pecten maximus*). Esialgu said palverändurid kammkarbi Santiago de Compostelasse kohalejõudnuna koju viimiseks ja tunnistuseks sellest, et nad olid tõesti sihtpunkti jõudnud. Hiljem kujunes see üldiseks palveränduri tunnusmärgiks ja selle märgi kandjale pidi pakkuma igakülgset abi ja toetust. Kammkarpi sai kasutada teel olles ka praktilisel eesmärgil, näiteks vee ammutamisel jõest vmt. Palverändurid usukusid, et kammkarp sisaldab ka imettegevat jõudu, mis neid teel aitab ja toetab. Kammkarbi

PALVERÄND JAAKOBITEEL

kasutuselevõttust Santiago de Compostelas on esimesi teateid aastast 1106, mis teeb temast vanima ühe kindla pühapaigaga seotud sümboli Euroopas. Kammakarbi leide on tehtud tänapäeval üle kogu Euroopa, sealjuures on tähelepanuväärne, et neid on hulgaliselt leitud Skandinaaviast. (Lavi, 2000)

Jaakobuse rist. (Lisa 2) Punane rist, mille vertikaalne osa on pistoda sarnane. Punast risti valgel taustal kasutasid keskaegsed rüütlordud mitmel pool Euroopas. XII sajandil, võitluses mauride vastu, loodi Hispaanias Püha Jaakobuse ordu, mille sümboliks sai erepunane rist-relv. Jaakobuse rist süboliseeris apostli rüütellikku karakterit ja viitas ta märtrisurmale mõõga läbi. Samuti võis see sümboliseerida mõõga võtmist Issanda nimel. (Sainty, 2012)

Pudelkõrvits ja rändurikepp on samuti Jaakobuse sümboliteks kujunenud. Neid võib näha Jaakobust kujutavatel pildidel ja skulptuuridel.

Jaakobitee hiilgus ja langus. Palverändurite keskaegne kõrgaeg oli XII-XVI sajand. Santiago de Compostelasse liikus inimesi erinevatest ühiskonna kihtidest, kuid peamiselt olid teel haiged, vanad ja vaesed. Keskaegsed palverändurid liikusid Santiago poole väga erinevatel motiividel. Tänapäeval on raske hinnata keskaegse inimese liikuma panevat jõudu, aga arvatavasti oli peamiseks sooviks Püha Jaakobuse haua külastamine lootuses paremale tulevikule ja tervisele. Palverännakule saadeti inimesi ka suuremate pattude kahetsemiseks ja Jumala ees lunastamiseks, samuti kurjategijaid karistuseks (Frey, 1998, lk 14). Võib arvata, et teel oli ka uudishimulikke, kes soovisid oma kodusest sotsiaalsest keskkonnast pääseda ja maailma näha. Kuna tee oli ohtlik ja vaearikas, siis olid rändurid valmis ka teel surema, mis kindlustas neile otsetee taevasesse Jeruusalemma. Lahkudes kodust jätsid palverändurid jumalaga sõprade ja sugulastega, olles valmis lahkuma neist igaveseks. (*ibid*)

Alates XIV sajandist levis Põhja-Euroopas komme, et palverännu võis tellida mungalt. Kujunesid välja hinnad, mis tuli kloostrile tasuda. Näiteks palverännak Lübekist Santiagosse

PALVERÄND JAAKOBITEEL

maksis 10-20 marka. Hinge eest hüvitustegu tegema palgati usaldusväärseid munki ja vaimulikke (Vunk, 2005, lk 218-220). XIV-XVI sajand oli jaakobitee hiilgeaeg, kus Santiago de Compostelasse jõudis sadu tuhandeid inimesi. Püha Maa langemine moslemite valitsuse alla lõpetas pikad palverännakud Jeruusalemma suunas. Jaakobus oli muutunud üle-Euroopaliseks pühakuks ja palverändurid suundusid paganate valitsuse all ägava Püha Maa asemel paganatest vabastatud maa poole. (Andersen, Ritter, 2000, lk 250)

Peale reformatsiooni vähenes palverändurite hulk drastiliselt. Augsburgi usustunnistuses nimetatakse palverännakut ja pühakute austamist lapsikuks tarbetuks askeldamiseks (Augsburgi usutunistus, 1980). Luther tituleeris kirjutises "An den christlichen Adel deutscher Nation" (1520) palverännakute tava kuradi tööriistaks, millega veetakse ninapidi vaest rahvast. Ta soovitas palverännukabelid kuni viimse kivini maha kiskuda. Luther ja tema kaasaegsed teadsid täpselt öelda, milles palverännakute kahju seisnes: ülepingutatud ootus reliikviate imettegeva ja tervendada mõju suhtes, töotuste täitmine hirmu ja häda sunnil, usk patukustutusse ja käsuõigsusesse, patune prassimine palverännukohtades. (Rudolph 2012) Kriitilised kirjutised tekitasid üldise umbusu palverännaku mõttekuse suhtes. Palverännakutradsioon, nii kaug- kui lähirännakutega, suri välja protestantlikes maades, Eesti sealhulgas.

Jaakobiteel jäid palverännakud väga harvaks ka seetõttu, et Püha Jaakobuse säilmed läksid Santiago katedraalist kaduma. Juhtus nii, et 1589. aastal avas Santiago de Compostela katedraali peapiiskop koos oma kahe abilisega Jaakobuse haua, et päästa reliikvia linna ründava vaenlase eest. Nad võtsid pühaku luud ja peitsid need ära. Õnnetuseks peitsid nad reliikvia nii hästi, et see jäi kaduma ligi 300 aastaks. See fakt, et reliikvia on kadunud, tuli mõne aja pärast ka ilmsiks ja palverändurite vool väljaspoolt Hispaaniat lakkas peaaegu täielikult. 1879. aastal asus ajaloolane Antonio Lopez Ferreiro säilmete jälgi ajama ja leidis nad Itaaliast Pistoia katedraalist. Reliikvia tunnistati autentseks paavst Leo XIII poolt aastal

PALVERÄND JAAKOBITEEL

1884 ja asetati uuesti oma kohale Satiago de Compostela katedraali peaaltari alla krüpti, kust ta on tänase päevani. (Dennet, 2005)

JAAKOBITEE TÄNAPÄEVAL

Jaakobitee pärast II maailmasõda

Kuigi katoliiklikud palverännud Hispaanias kohalikul tasandil Santiago de Compostelasse mingil määral jätkusid, siis väljaspoolt Hispaaniat oli Santiagosse rändamise traditsioon täiesti lakanud. Hispaania oli kahe maailmasõja vahel sattunud teatavasse poliitilisse isolatsiooni. Samuti olid Jaakobuse Pühad Aastad sattunud sõdade ajale. 1937. aastal väljaantud postmargiseeriat Jaakobuse Püha Aasta tähistamiseks jätkati ka maailmasõja ajal (1944) ja pärast sõda. 1948. aastal avaldati üle pika aja põhjalik uurimistöö palverännust „Las peregrinaciones a Santiago de Compostela“, mis juhtis tähelepanu kõikidele rahvastele ja keeltele, mis kunagi keskajal olid jaakobiteel esindatud. (Dennet, 2005)

Vastuseks sellele asutas väike grupp Prantsusmaa ajaloolasi 1950. aastal Jaakobitee Sõprade Ühingu (*Societe des Amis du Chemin de Saint Jaques*), mis asus uurima ja avaldama materjale Prantsusmaa seostest ja palverännakute ajaloost Santiago de Compostelasse. Tänu nende tööle asusid prantslased jälle jaakobitee palverännakule. 1965. aastal loodi Hispaania linnas Estellas sarnane ühing. Seda hetke võib pidada tõeliseks jaakobitee taaselustumise alguseks. Jaakobitee sõbrad asusid tegema uurimistöid, aga ka lahendama praktilisi küsimusi, sest tee oli ju märgistamata, majutuskohad puudusid täiesti. 1969. aastal sai valmis esimene teejuht, mis andis ülevaate teeoludest ja sisaldas kaarte. (*ibid*)

Jaakobitee Sõprade Ühingu juhiks Hispaanias oli O Cebreiro preester Elias Valina. Ta uuris väga põhjalikult tee ajalugu. Tema tegi esimesena ettepaneku värvida tee tähistamiseks kollaseid nooli (Lisa 3). Esimesel Jaakobitee Sõprade Ühingu konverentsil 1987. aastal formuleeriti ühingu vaated ja lepiti kokku järgnevas: palveränd on palveränd tema traditsioonilises vormis; palveränd väljendab kristlikku ideed elust, mis juhib meid tõelise igavese elu poole läbi ohverdamise, askeetluse ja loobumise; inimese elu on teekond ajas ja

PALVERÄND JAAKOBITEEL

ruumis; surm esindab sümboolselt kohalejõudmist, kuid samal ajal viib meid igavesse ellu, ülestõusmine on saavutatud läbi ohverduste teekonnal; kõik kristlased on palverändurid selles elus, kaasa arvatud vaesed ja puuduses olijad, kelle sümboolsete figuuridena palverändurid inkarneeruvad, seetõttu on külalislahkus hea kristlase kohustus. Ühendus kehtestas kaks peamist elementi, mis iseloomustavad tänapäevast kristliku palverännu rituaali: kõndimine ja külalislahkus. (Herrero, 2008, lk 134)

Nende tingimuste kohaselt peavad palverändurid käima jala või ratsutama hobusel vähemalt sada kilomeetrit või sõitma jalgrattaga vähemalt 200 km. *Compostela* – reproduktsioon vanast ladinakeelsest dokumendist, mis oli kiriku kinnitus, et rändur on jõudnud katedraali – taastati kui sertifikaat, mis tõestas, et palveränd on läbitud (Lisa 4). Palverändurid saavad selle Katedraali Vatuvõtu kontorist (Cathedral's Reception Office), kui esitavad oma palveränduri passi (Lisa 5), mis on teekonnale jäävates peatuspaikades eelnevalt tembeldatud (*ibid*).

Ühendusel õnnestus ehitada ka mitmeid varjupaikasid (*alberge*), mis teenindasid teekonnal palverändureid, pakkudes tasuta või väga madala hinna eest öömaja. Praeguseks ajahetkeks on kõik palverännu teed kaetud varjupaikade võrgustikuga. Ööbimist pakuvad koguduste omanduses olevad varjupaigad kirikute ja kloostrite juures; eravarjupaigad, mis on tihti loodud inimese poolt, kes ise on palverännaku läbi teinud, ja munitsipaalvarjupaigad, mis on kohalike omavalitsuste poolt ehitatud, et toetada rändureid ja kohalikke toitlustusasutusi ja -ettevõtteid.

Nagu eelnevalt mainitud, on kehaline jõupigutus pika maa kõndimisel ja magamine varjupaikades seotud palverännaku patukahetsusliku iseloomuga ja kristliku mõttega elust kui rännakust. Vabanenud otsestest religioossetest tähendusvarjunditest, aitab kaasaegne palverännak siiski kaasa sümboolsele konsruksioonile elust kui teekonnast – Euroopa kultuuri kesksest metafoorist. Kasutades seda metafoori, meelitab ühing väga erineva

PALVERÄND JAAKOBITEEL

religioosse tausta ja suhtumisega inimesi, samuti neid, kes ei tunnusta ühtegi ametlikku religiooni, võtma ette päevi pika teekonna ööbimistega tagasihoidlikes varjupaikades.

Hispaania Jaakobitee Sõprade Ühenduse tegevus palverännu teede märgistamisel on olnud väga viljakas. Üle Hispaania kulgeb jaakobiteede võrgustik. Ühenduse kodulehel on päevapikkuste etappide kaupa toodud ära viieteistkümne erineva jaakobitee kirjeldused. Kõige populaarsemaks palverännu teeks on Prantsuse tee, mis algab Prantsusmaalt Saint Jean Piert de Port'ist, ületab Pürenee mäestiku ja kulgeb üle Põhja-Hispaania Santiago de Compostelani. Väga tuntud on ka Põhja tee, mis kulgeb mööda põhjarannikut ja Via de La Plata, mille inglisekeelne nimi on Silver Route ehk Hõbeda tee. (Mundicamino, 2012)

Nende teede ehitamiseks ja märgistamiseks on loodud arvukalt kohalikke jaakobitee sõprade ühendusi. Gipuzkoa Jaakobitee Sõprade Ühingu kodulehel on loetletud 74 erinevat ühingut Hispaanias, kes tegelevad jaakobitee edendamisega kohalikul tasandil. (Asociacion de Amigos de Los Caminos de Santiago de Gipuzkoa, 2008)

Üle Euroopa on jaakobitee palverändurid moodustanud rahvuslikke Jaakobitee Sõprade Ühingu. Neid on väga arvukalt Prantsusmaal ja Saksamaal, aga ka Iirimaa, Inglismaal, Hollandis ja mujal. Ilma Jaakobiühingute ja teiste sarnaste ühinguteta ei oleks jaakobitee täna see, mis ta on. Üle Euroopa on samuti ühenduste abiga loodud rännuks vajalik taristu koos varjupaikade, kaartide ja märgistatud teedega (Lisa 6). (Der Jakobsweg, 2012)

Euroopa Liidu kontekstis kasutab rooma-katoliku kirik jaakobiteed kui sümbolit, mis viitab Euroopa kontinendi kristlikele juurtele. Selline viide lubab kirikul kristlikku usku ja väärtusi propageerida kui osa Euroopa Liidu projektist. Paavst Johannes Paulus II külastas Santiago de Compostelat kaks korda oma ametiajal, rõhutades avalikes esinemistes jaakobitee sümboolset rolli. Esimene külastus toimus 1982. aastal ja oli seotud Püha Aasta tähistamisega rooma-katoliku kirikus. Teine visiit toimus 1989, kui IV Üleilmne Noorte Päev (World Youth Day) peeti Santiago de Compostelas (Herrero, 2008).

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Jaakobitee statistikat. Palveränd Santiago de Compostelasse on viimasel paaril aastakümnel saavutanud üleilmsed mõõtmised. Üle saja tuhande palveränduri aastas on saanud viimastel aastatel *compostela*.

Aasta	Palverändurite arv
2004	179 944
2005	93 924
2006	100 377
2007	114 026
2008	125 141
2009	145 877
2010	272 135
2011	183 366

Tabel 1. Palverändurid, kes on jõudnud Santiago de Compostelasse 2004-2011 (Informes estadísticos, 2010).

Kui vaadata lähemalt üht aastat, siis võtame näiteks aasta 2011, kui Santiago de Compostelasse jõudis 183 366 inimest, neist 57,72% olid mehed ja 42,8% naised. Jalgsi jõudis kohale 153 065 (83,48%), jalgrattaga 29 949 (16,33%), hobusega 341 (0,19%) ja ratastoolis 11 (0,01%) inimest.

Religioossetel põhjustel 78 969 (43,07%), religioosel-kultuurilisel põhjusel 93 147 (50,80%) ja mittereligioossetel põhjustel 11 250 (6,14 %) inimest.

Kõige rohkem on jaakobiteel hispaanlasi, 97 822 (53,35%) teisel kohal on sakslased 16 596 (9,05%), seejärel itaallased 12 183 (6,64%) ja portugallased 8 649 (4,72%). Eestlastest jõudis Santiago de Compostelasse 2011. aastal 86 palverändurit. Et näidata fenomeni üleilmset mõõdet, võib üles lugeda veel palverändureid USA-st (3726), Iirimaalt (2677), Kanadast (2362), Brasiiliast (1983), Koreast (1740), Austraaliast (1352), Jaapanist

PALVERÄND JAAKOBITEEL

(877), Soomest (654), Venemaalt (246), Hiinast (112), Singapurist (29) jne. Kokku on ametliku statistika järgi loetletud 126 palverändurite päritoluriiki.

Statistikat tehakse ka palverändurite ametite kohta nende igapäevaelus. Kõige rohkem on palverändurite hulgas mitmesuguseid personalitöötajaid ja teenindajaid (23%), õpilasi (17%), tehnilisi töötajaid (13%) ja pensionäre (11%), samuti jõudis Santiagosse 4230 töötut (2,3%), 827 preestrit (0,45%) ja 119 sportlast (0,06%).

Sekulariseerumine jaakobiteel

Alates XX sajandi 1980-ndatest on vallandunud palverännubuum kogu Euroopas, mis aga ilmselt väljub religioosselt motiveeritud palverännakust. Ilmnenud on uued motiivid, mis sobivad niihästi religioosseks kui ka mittereligioosseks kasutamiseks. Tiina Sepp on töötanud välja intervjuude põhjal järgmise nimistu:

Religioossed motiivid

Jumalale antud töötuse täitmine
Jumala tänamine
Lähedase või enda tervise eest palumine
Jumala otsimine

Mittereligioossed motiivid

Teraapia ehk sõltuvusest vabanemine
Reisimine
Sport
Elukaaslase otsimine
Karistuse kandmine
Vagabundlus
Heategevuseks raha kogumine

(Sepp, 2005).

Ühelt poolt on rännakule asunud paikkondade kogudused, kiriklikud organisatsioonid ja üksikisikud. Palverändurite vanuseline struktuur ei vasta keskeuroopalikule koguduse struktuurile. Enam kui üks kolmandik on alla 30 aastased. Ka protestantlik osa Euroopast, kellele reformatsiooni ajastul kinnitati, et palveränd on ajaraisk, otsivad tagasiteed selle

PALVERÄND JAAKOBITEEL

praktika juurde. Just palveränd on saanud oikumeenia ja ühise vaimsure vahendajaks kirikute vahel. Palverännule asuvad kirikuliikmed, kes tavaliselt satuvad kirikusse ainult jõulude või ülestõusmispühade ajal. Palveränd näib olevat vagaduse vorm, mis kõnetab tänapäeva inimest ja seetõttu omab endas võimalust inimesi usule avada. (Rosenberger, 2012)

Teiselt poolt on jaakobiteel märgata sekuraliseerumist. Nieves Herrero kirjeldab jaakobitee palverännaku kogemust jalgsi kui uut postmodernset liikumist. Tänapäevane jaakobitee palverännak pakub ainulaadset kogemust, milles reisimise raamistik ja tähendus on võetud vanast religioosset traditsioonist, seetõttu on tulemuseks sekulaarne reinterpreatsioon rituaalsest ja sümbolsest palverännakust. Palverännaku peamine rituaalne struktuur ja tingimused, mis seovad seda religioosse raamistikuga, on samal ajal seotud elementidega, mis iseloomustavad sekulaarset ühiskonda: kontakt loodusega, kohtumine minevikuga, kommunikatsioon vaimu ja keha vahel, soodne kõndimise tempo. (Herrero, 2008)

Kui vaadata lähemalt jakobitee ametlikku statistikat, siis ei paista sekulariseerumine eriti tõsine probleem olevat. Katedraali vastvõtukontori (*Cathedral Reception Office*) ametlikel andmetel on mittereligioossetel põhjustel viimasel viiel aastal keskmiselt jõudnud Santiagosse ligi 7% palveränduritest, religioossetel põhjustel seevastu 44%. Aga huvitavaks ja sekulariseerumise mõttes küsimusi tekitavaks osutub kolmas kontori poolt pakutud võimalus oma motiive kirjeldada: „religioossetel ja teistel põhjustel“ (*religioso y otros*). Sellise variandi valinuid on Santiagosse jõudnud viimase viie aastaga keskmiselt 49% palveränduritest (Informes estadísticos, 2010).

Nieves Herrero toob esile mõningad tendentsid, mis on mõjutanud jaakobitee sekulariseerumise protsessi. Esiteks tõstab ta esile jaakobitee ümberhindamist osaks Euroopa kultuuripärandist. 1987. aastal algatas Euroopa Nõukogu uue programmi „kultuuriliste teede“ (*European Cultural Itinerary*) märgistamiseks, valides Jaakobitee esimeseks selliseks objektiks. Kaheksakümnendate lõpul uues sotsiokultuurilises kontekstis, mis tõstis esile

PALVERÄND JAAKOBITEEL

ajaloolise seotuse jaakobiteega, andis uue väärtuse kultuurikapitalile, mistõttu tõusid esile mitmesugused erinevate ideoloogiliste või majanduslike huvidega ühiskondlikud organisatsioonid. Katoliku kiriku kõrval asusid tänapäevast jaakobitee pärandit toetama kaks peamist organisatsiooni: Jaakobitee palverändurite sõprade ühendus (The Association of Friends of the Pilgrim's Way to Santiago) ja mitmesugused avalikõiguslikud ühendused. Kolme tüüpi ühendused tegid nii omavahel koostööd kui ka konkureerisid. Kõik aitasid kaasa palverändude taastamisele, kuid erinevate eesmärkide ja vaatenurkade tõttu sattusid organisatsioonide religioossed, majanduslikud ja kultuurilised huvid tihti vastuoludesse. Jaakobitee Sõprade Ühingu peamine eesmärk oli vaimsete ja kultuuriliste väärtuste kaitse jaakobiteel. Samuti olid nad väga sallivad palverändurite mitmekesiste motiivide suhtes, mis oli neid innustanud rännakut ette võtma. See julgustas ühingu liikmeks astuma väga erinevate uskumuste ja ideoloogiaga inimesi. Kui aja jooksul rooma-katoliku kiriku ja palverändurite ühenduse interpretatsioonid palverännaku tähendusest lahknesid, tekkis tüli. Kirik kaitses ortodoksset religioosset tõlgendust, ühendus sallis mitmekülgsemat arusaamist, mis oli palverändureid innustanud teekonda läbima. Lahus neist, kes rändasid puhtalt religioossetel motiividel, tunnustati ka neid, kelle motiiviks oli kontakt loodusega, huvi ajaloo ja mineviku kultuuripärandi vastu, vaimsete kogemuste otsimine ning sõpruse ja solidaaruse väärtustamine.

Oma sõna oli kaasa öelda ka paljudel riigiasutusel. Kaks peamist huvigruppi, poliitiline ja majanduslik pool globaliseeruvast maailmast, osana Euroopa Liidust, on juhtimas valitsuse tasandil kultuurilist kapitali, mis seotud palverännuga. Ühelt poolt esindab ja legitimeerib jaakobitee Euroopa identiteeti. Euroopa, Hispaania ja Galicia valitsused rõhutavad palverännu tähendust ühtse Euroopa idee sünni juures, esitledes seda mõtet kui pilti jagatud väärtusest erinevate Euroopa rahvaste vahel alates keskajast. Teiselt poolt on turismi propageerimine mõeldud kompenseerimaks Euroopa Liidu poliitlis-majanduslikku mõju

PALVERÄND JAAKOBITEEL

vähearenenud regiooni traditsioonilistele majandusharudele nagu näiteks kalandus ja põllumajandus. Turismi propaganda rõhutab mälestiste head seisukorda, maastike ökoloogilist väärtust, samuti etnograafiliste traditsioonide mitmekesisust. 1993. aastal kinnitati jaakobitee UNESCO poolt Maailma Kultuuripärandi nimekirja (World Heritage List).

Jaakobitee propageerimine sai Hispaania valitsuse projektiks ja moodustati Jaakobiinide Nõukogu (Jacobean Council) kui organisatsioon, mis koordineerib läbi keskse administratsiooni erinevaid autonoomseid kogukondi Prantsuse ja Põhja teel.

Valitsus on rohkem huvitatud turistidest kui palveränduritest, sest rändurite arv on väiksem ja nad kulutavad vähem. Siiski on ühiskond massimeedia poolt tugevasti mõjutatud, sest palveränduri kuvand aitab valitsuse huve väga hästi propageerida. Turismiajakirjades ja jaakobitee juhistes on palveränduri kuvand väga tähelepanuväärsele kohale tõstetud, eriti kui on tegemist Santiago de Compostela linna või Galicia piirkonnaga. Veelgi enam, kuvandit palverännust kui rituaalsest aktist ei esitleta mitte ainult anonüümse ränduri läbi, vaid ka avaliku elu tegelaste abil, nagu näiteks, ministrid, peaministrid, Hispaania kuningakoja liikmed jne. Nad väljendavad oma usku Euroopasse ja uutesse sekulaarsetesse väärtustesse, mida jaakobitee kaasajal esindab. (Herrero, 2008)

Palverännuteooria ja -teoloogia lähtekohad ja pidepunktid

Portugali teadlane Helena Vilaça toob oma artiklis *Pilgrims and Pilgrimages: Fatima, Santiago de Compostela and Taize* välja selle, et tänapäeval on Lääne-Euroopas religioon ümber paigutunud uute spiritualiteetide kaudu (2010). Ta vahendab Paul Heelas'e ja Linda Woodhead'i seisukohta, et tänapäevane spirituaalsus võtab üle traditsioonilise religiooni kohta. Nende arvates vastanduvad spirituaalsus ja religioossus, kuna religioon on institutsionaalselt suhtes pühaga, aga spirituaalsus on seotud inimese vabadusega valida. Samas arvavad Clark Roof ja Also Kimmo Ketola, et religioosne ja spirituaalne ei välista üksteist (*ibid*). Teatud tüüpi traditsioonilised institutsioonid lihtsalt on ümber kujunenud,

PALVERÄND JAAKOBITEEL

võtnud uue vormi, et kohastuda kaasaegsete tingimuste ja uskliku uute kaasaegsete vajadustega. Eriliselt on uuenduste objektiks olnud rituaalid. Palverännak on rituaal, mis on osutunud enamaks kui lihtsalt institutsiooni poolt kehtestatud kohustus.

Rituaalid võtavad tänapäeval erinevaid vorme. Seetõttu on otstarbekas eristada koguduseliikme tavapärasest rituaalset elu sellest erilisest ajast, mil ta võtab ette palverännaku. Pikad palverännakud tekitavad osalisi identiteete ja ajutist kogukonda, sest need sisaldavad urbaniseerunud, globaliseerunud individualiseeritud ühiskonnale omaseid tunnuseid, mida iseloomustavad mitmetähenduslikud arusaamad kuulumisest (Vilaça, 2010, lk 140).

Inimene, kes usub ja osaleb regulaarselt jumalateenistustel, on kõige lähemal ideaalsele religioossele individuaalsusele. Veel täpsemalt: religioosne indiviid on keegi, kes regulaarselt sooritab rituaale, mis on kokku lepitud kirikus, ning kuulub kindlas piirkonnas asuvasse kogukonda, mis on rajatud selliste tavapäraste kohustuste elluviimiseks: kogudusse.

Palverändurite puhul on asi teistsugune. Palverännul on määravaks individuaalne isiklik otsus. Palveränduri tegevus, isegi kui see sooritatakse grupis, on valikuline ning kohandatav hetke olukordadega ning motivatsiooniga. Palveränd on erandlik praktika ning isegi, kui seda korratakse, jääb see erandiks palveränduri igapäeva-rutiinis (*ibid*).

Tõmmates paralleeli palverännaku ja teiste, turismilaadsete reiside vahel, on rõhutatud fakti, et palverännakus on ruumilisust, sümbolismi ja lokaliseeritud igapäevaelu rutiini murdmist. Elu struktuursete mõõtmete hülgamine, igapäevaelu keskmest distantseeritud perifeeriasse (pühapaika) liikumine, millest saab keskne element. Sakraliseeritud rännakul on kultuurilised ja klassierinevused eemale jäetud, ning toimib kahetine protsess, ühelt poolt külgetõmme ühendavate müütide kaudu ning teiselt poolt sotsiaalse eristamise kadumine ning igapäevaste toimetuste koormast vabanemine (Vilaça, 2010, lk 142).

Liminaalsus. Liminaalsuse mõistet kasutatakse kultuuriantropoloogias seoses initsiatsiooniriitustega, kus liminaalne tähendab „künnis või lävepakk“, viidates

üleminekuperioodile „mitte enam siin ja mitte veel kohal“. Mitmed autorid, kes on uurinud palverännu fenomeni, viitavad Ameerika antropoloogi Victor Turneri teooriale, mille kohaselt on palverännul mitmeid ühiseid jooni initsiatsiooniriitustega. Turneri teooriat liminaalsusest ja *communitasest* vahendab ka Tiina Sepp oma magistritöös. Nii palverändurid kui riituses osalejad eralduvad oma tavapärasest keskkonnast ja kindlaksmääratud senisest eluviisist, et suunduda nõ üleminekufaasi. Siin satuvad nad liminaalsesse vahepealsesse seisundisse, kus senised reeglid enam ei kehti ja seisused ning kogemused puuduvad. Nad „surevad“ oma igapäeva eksistentsile ja sattuvad vahepealsesse ajutisse palverändurite klassi. Üleminek madalamalt staatusest kõrgemale toimub läbi vahepealse staatusevaba seisundi. Sellises staatusevabas seisundis on ka palverändurid teel. Seal, kus ei ole sotsiaalset struktuuri, tekib osalejate vahel *communitas* – eriline sotsiaalne ühendus inimeste vahel. Turneri järgi tekib *communitas* inimeste vahel, kes ühiselt osalevad rituaalis ja sealjuures kogevad väga tugevat ühtsust ja võrdsust. (Sepp, 2005, lk 51)

Jaakobitee palverändurid jagavad varjupaikades tube, toitu ja kogemusi. Elu ja eksitents varjupaikades on igapäevaelust väga erinev. Nad aitavad eralduda tavapärastest kategooriatest ja süvendavad uusi tähendusi. Kõik need olud juhivad palverändurit mõtisklema tarbimise ja üleliigsete asjade olemuse teemal, millega me end igapäevaelus pidevalt ümbritseme, ja samuti tõeliselt tähtsate asjade üle elus. Mõte, et elu on palveränd ja et tõeliselt tähtsad osad elust selguvad palverännu kogemuses, on konstantne palverännu narratiiv. Kohale jõudmist on kristlikku sümbolistlikku keelt kasutades tõlgendatud kui uuestisündi või uuenemist. (Herrero, 2008)

Teekond. Nieves Herrero järgi kristlikus mõttes väljendab palveränd ideed elust, mis juhib teda tõelise igavese elu poole läbi ohverdamise, askeetluse ja loobumise. Inimese elu on teekond ajas ja ruumis. Surm esindab sümboolselt kohalejõudmist, kuid samal ajal viib meid igavesse ellu, ülestõusmine on saavutatud läbi ohverduste teekonnal. Kõik kristlased on

PALVERÄND JAAKOBITEEL

palverändurid selles elus, kaasa arvatud vaesed ja puuduses olijad, kelle sümbolsete figuuridena palverändurid inkarneeruvad. (Herrero, 2008)

Kehaline jõupingutus pika maa kõndimisel ja magamine varjupaikades on seotud palverännaku patukahetsusliku iseloomuga ja kristliku mõttega elust kui rännakust. Kesksel tähendust palverännu mõistmisel omab füüsilise keha piiratus. Kõndimise rütm on kindlaks määratud vastavalt füüsilistele vajadustele: söömine, joomine, magamine, valu, väsimus. Iga ränduri füüsiline vastupanuvõime sõltub erinevatest palverännu aspektidest: näiteks loodusjõududest (kuumus, jahedus, vihm) ja „teistest“, kelle abist palverändur pidevalt sõltub. See kogemus tuleb kaasa igapäevaellu ja aitab kaasa selle tõlgendamisele uuel viisil (*ibid*).

Palverännu teoloogia. Saksa teoloog Michael Rosenberger on püüdnud luua palverännule kui nähtusele teoloogilist aluspõhja. Tema vaatepunktist on palveränd liturgia – jumalarahva jumalateenistus, *sest pole olemas teist liturgia vormi,*

- *kus usklikud liturgilises protessis nii intensiivselt osalevad,*
- *kus kehaline osalemine nii vahetult tuntav on,*
- *mis nii vahetut maailma ja loodu kogemist võimaldab,*
- *millel on nii pikk ajaline kestus.* (Rosenberger, 2012).

Oma igatsuse järgimine. Palverändu ei võeta ette niisama. Palverännakult otsitakse vastuseid elu „suurtele“ küsimustele. Ainult siis astutakse teele Jumala poole, kui seest tulev soov saab otsustavaks liikumapanevaks jõuks. Palverännakul on mitmeid motiive. Religioossete motiividena joonistuvad välja kolm peamist motiivi: patukustutus palveränd, palve palveränd ja tänu palveränd. Õnnestunud palverännaku eeldusteks peaks olema oma motiivides selgust saamine. Palverännakul olemine tähendab järgida omaenda igatsust, aga igatsus on konreetne, mis seob endas kirjeldatavaid soove ja kättesaadavaid sihte.

Lahtilaskmine ja teelemine. Enamik Piiblis esinevaid lahtilaskmislugusid jutustatakse teelemineku metafoori abil: lahtilaskmine tähendab Jumala poolt määratud teekonnale

PALVERÄND JAAKOBITEEL

asumist. See on nii VT-s esinevate esivanemate lugudes, kui ka kutsumislugudes Uues Testamendis. Need lahtilaskmise lood on kirjutatud lootuse ja usalduse toonil. Nad on jumaliku töötuse eelmärgid. Ja see ei tähenda esmajärjekorras töötust teisel pool maaapealset elu, vaid siin selles maailmas: kes suudab lahti lasta, on õnnelik praegu, mitte kunagi tulevikus. Lahtilaskmine on esimene samm suurema täidetuse ja vabaduse poole. Minnalaskmist ja sisseharjunud radadest loobumist saab kõige paremini harjutada reisileminemisel. Lahtilaskmine oma kodumaast on palveränduri jaoks tänapäeval keerulisem telekommunikatsiooni tõttu, kuid kui see õnnestub, siis saab sellest suure vabaduse ja sügava õnne allikas.

Palveränd kui risk. Viimastel aastatel on riskantsed spordialad palju poolehoidjaid võitnud. Ka palverännaku edu tugineb samadele põhjustele. Inimese elu on alati risk. Ilma riskita ei ole isiklikku küpsemist, sest just riskimine annab isikliku kasvamise. Usklik inimene toob oma eksistentsi riski iseenesest seosesse Jumalaga. See ilmneb eriti Aabrahami isikus. Olles kutsutud tundmatule teele (1Ms12), küsib Aabraham endalt lõpuks isegi, et kas ta on valmis mängu panema kõige väärtuslikuma, mida ta „omab“: omaenda poja (1Ms 22). Jumal on Jumal, kes kutsub inimest üles seiklema, kes julgustab teda oma elu riskidesse usalduslikult suhtuma – kuni äärmusliku enesest loobumiseni välja. Selle, mida Abrahamilt hüpoteetiliselt nõuti, peab Jeesus reaalselt lõpule viima. Jeesuses saab nähtavaks, et isegi surmav ususeiklus garanteerib selle, milles tegelikult asi on: usk endasse, oma identiteedi leidmine, rahulolu ja rõõm – sest Jumal riskib inimesega ja on truu isegi ebaõnne korral.

Jalgadega palvetamine. Keha on tervenemise võti. Kristlik liturgia on seetõttu ihulike tervendavate sündmuste olevikku tooja, mida kogetakse ja tajutakse kõigi meeltega. Selles seoses on palverännul tähelepanuväärne tähendus. Palveränd on „jalgadega palvetamine“. Palverändurid tunnevad, mida nad ellu viivad. Nad pühitsevad kehaliselt oma usku. Palveränd on tegevus kõigi meelte ja kogu kehaga.

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Teiseks inimeseks saamine. Paljud palverännu sihtpunktid on seotud lugudega imedest. Tegelikult on asi sisemise vaimse muutumise imes. Imes, et palverännult tullakse tagasi uue inimesena. Pöördumine on Jeesuse sõnumi võtmesõna. Iga palverännu puhul on esikohal pöördumine ja muutumine. Inimest muudab Jumala armu kogemine. Inimene ei saa oma muutumist ise „teha“. Ta võib selleks end ette valmistada, aga kui muutumine teoks saab, siis on ja jääb see siiski Jumalalt teenimatult kingituseks saadud imeks. Kristlastena võtame me vastu Jumala muutvat imet igal armulaua. Kes sellest osa võtab, saab osa Jeesuse muutumisest. Inimesele kingitakse tema enese muutus, mis viib kaasa üha enam Jeesusega sarnanemiseni. See on tegelik ime, kaugelt suurem kui kõik tervenemised palverännupaikades kokku.

Jumala rahvas teel. Iisraeli jaoks oli jumalarahvas teel olev rahvas. Teel oma taevase kodu poole, teel orjusest töötatud maa poole. Jumal avaldab end teekonnal ja liigub oma rahvaga koos. Ka Jeesus kogub enda ümber jüngrid ja nad on pidevalt liikumises, teel külast külla. Kutsumus tähendab kutset teel olevasse kogukonda, järgimine on Tema järel käimine. Kirik on palverännul olev kogukond.

JAAKOBITEE MAARJAMAAL JA MAARJAMAALT**Palverännakutest Eestis**

Aldur Vunk kirjeldab lähipalverände Maarjamaal ja toob esile keskaegsed lähipalverännakute sihtmärgid Eesti aladel: Valge rist Vastseliinas, püha Blasiuse suureks safiiriks muutunud pöial Tartu Toomkirikus, püha Veronika Tartu linnavärava kohal, Must rist Uus-Pärnus ja püha Olavi küüned ja luud Tallinnas. Samuti viitab Vunk Villem Raami uurimusle mille kohaselt tehti palverännakuid Pirita kloostriks, Tallinna Toomkirikusse, Padise kloostriks, Vastseliina linnusekabelisse ja Maarja kabelisse Viru-Nigulas. (Vunk, 2005, lk 299)

Täna päeval on Eestis palverännakud viimasel kümnendil taas tähelepanu saanud ja populaarsust kogunud. Sellest annavad tunnistust juba traditsiooniks kujunenud palverännakud, kus mõningatel juhtudel püütakse taastada ka vanu ajaloolisi palverännu teid ja sihtmärke.

Rooma-katoliku kirik korraldab alates 2000. aastast igal aastal lähipalverännaku Viru Nigulas heinamärjapäevale lähimal nädalavahetusel. Katoliiklaste palverännak sai alguse Johannes Paulus II ideest märkida 2000. aasta möödumist Jeesuse sünnist. Palverändu alustatakse missaga Viru-Nigula kirikus ja minnakse sealt koos Viru-Nigula Neitsi Maarja kabeli juurde. Neitsi Maarja kabelit peetakse Virumaa vanimaks kivist sakraalehitiseks, mis valmis oletatavasti Liivimaa Ordu ja venelaste vahel 1268. aastal peetud lahingu mälestuseks. (Ervald, 2005)

EKEK Pärnu Püha Barnabase kogudusel on samuti aastast 2000 saanud traditsiooniks kiriku nimipühak Barnabase päevale, mis on 11. juunil, kõige lähemal nädalavahetusel korraldada lähipalverännak. Aastate jooksul on rännatud erinevatesse Pärnumaa kirikutesse (Eriste, 2012).

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Eesti Kirikust võib lugeda, et 2003. aasta aprillis korraldasid EKN, Pärnu muuseum ja Pärnu maavalitsus konverentsi "Palverännakud rahvusliku mõtte lätetele". Konverentsi tutvustavas tekstis tuuakse eesmärgina välja teadvustada eesti rahvale omaseid usulisi, eetilisi ja kultuurilisi väärtusi. Samuti näidata praktilisi vahendeid, kuidas nende kvaliteeti säilitada ja elustada. Ühe teena ühiskonna jätkusuutlikkuse ja elujõu taastamiseks tõstavad konverentsi korraldajad esile palverännaku. "*Palverännak kui kõige erinevamate kultuurides levinud otsingu vorm on alati väljendanud püüdlust kompromissitu tõe poole*" (Eesti Kirik, 2003). Konverentsil tegid ettekande Hando Runnel, Aldur Vunk, Tõnu Lehtsaar, Karl Pajusalu, Rein Ratas ja Rein Kuresoo. Konverentsi osaks oli ka palverännak Pärnu linnas, millega märgiti linna 600. aastapäeva. (*ibid*)

2005. aasta 5.-7. augustil korraldas EKN Noortenõukogu palverännaku Rõuge Maarja kirikust Vastseliina Katariina kirikusse. Noored kõndisid kahe päeva jooksul 40 km. Teel olles külastati mitmeid kirikuid ja Suurel Munamäel oli noortele Aldur Vunki loeng palverännakutest (Eesti Kirik, 2005).

Eestlased jaakobiteel

Santiago de Compostela katedraali vastuvõtukontori ametlikel andmetel on viimasel kuuel aastal keskmiselt jõudnud Eestist Santiago de Compostelasse 107 palverändurit aastas. Jaakobiteel on neid arvatavasti olnud mõnevõrra enam, sest kõik ei jõua välja Santiago de Compostelasse, vaid lõpetavad oma teekonna varem. Tiina Sepa raamatud *Peregrina päevik* ja *Hospitaliera päevik* on aidanud kaasa palverännutee tutvustamisele. Eesti keeles on ilmunud 2006. aastal Paulo Coelho *Palverännak: Maagi päevik*, mille tegevus toimub samuti jaakobiteel Hispaanias.

Jaakobitee palverändurid interneti keskkonnas. Läbilõike eestlaste jaakobiteel käimise huvist annab reisiportaal Trip.ee, kus on üheks teemaks ka palverännak Santiago de Compostelasse. Sissekanded algavad 2003. aastast. Väga palju jagatakse praktilist infot:

PALVERÄND JAAKOBITEEL

näiteks, kuidas jõuda Hispaaniasse, mida kaasa võtta, kust hankida palveränduri pass jne.

Palverändurid soovivad üksteisele vajalikke internetiaadresse, kust tee kohta infot küsida.

Otsitakse ka rännukaaslast, kui on hirm üksinda minemise ees. Huvitavad on Eesti inimeste seisukohad ja kommentaarid nende rännumotiivide ja muljete kohta. Mõningad väljavõtted palverändurite postitustest:

Camino arvatavasti ei vasta kunagi meie ootustele, ta on hoopis midagi muud. Kodus nägin esimesel nädalal igal öösel unes, et ma olen seal ja kõnnin. Ka ilmsi igatsen sinna tagasi, kuigi füüsiliselt on see päris raske.(...) Seal saad tõesti kaifi lihtsalt olemisest, elu ju ongi lihtne, keeruliseks teeme me selle ise. (Helgi, 2007)

Pühendasin pingutuse Jumalale tänutäheks senise elu, pere, sõprade, vaenlaste, raskuste, ..., ühesõnaga kõige eest.(...) Usaldasın ennast Jumala kätte ja lasin Temal ennast juhtida ja asju korraldada. (...) Teele asudes ei teadnud ma isegi, kas lähen sinna "saama" või "andma". See, mida ma teel olles kogesin, vaimustab siiani. Santiago tee on nagu elu, kus on tõusud ja mõõnad, paistab päike ja sajab vihma. Oluline on jälgida märke (kollaseid nooli ja kammkarpe). Ka elus on oluline jälgida märke, mida Jumal meile annab. Ta annab. Osake vaid lugeda. Siiski oli mul üks palve. Ma tahtsin õppida armastust. Seda õpetati mulle kuhjaga. Armastust ligimese, looduse, ..., kogu loodu vastu. (Teeline, 2007)

Kõige helgemad mälestused on inimestest, kellega teel kohtusime: nii teised rändurid kui ka kohalikud. Sellist lahkust ja sõbralikkust ei ole ma oma elus kohanud. Arvan, et olen ka ise seeläbi nüüd palju sallivam. (Tudi, 2008).

Tuntud eestlased jaakobiteel. *Codex Calixtinusest* võis lugeda, millised kuningad ja pühakud on jaakobitee läbinud. Tänapäeva Hispaanias propageeritakse palverändu samuti kuulsuste, kuningakoja liikmete abil. Sama kehtib ka Eestis. Tuntud inimeste rännakutest kirjutavad ajalehed ja seltskonna ajakirjad. Alljärgnevalt toon mõned näited meedias kajastatud tuntud eestlastest jaakobiteel.

Tiina Sepp on hetkel Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna doktorant, kirjutades tööd *Upline pärimus Santiago de Compostela palverännakul* (Eesti Teadusportaal, 2012). Ta on kirjutanud 2005. aastal jaakobiteest Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistritöö pealkirjaga *Palverändurid ja turistid teel Santiago de Compostelasse*. Samuti on ilmunud tema kaks jaakobitee teemalist raamatut *Pergrina päevik* ja *Kas jääte ööseks? Hospitalera päevik*. 27. mail 2011. aastal oli ETV ekraanil sarjast *Ajalik ja ajatu* saade, mis rääkis palverännakutest ja kus Tiina Sepp rääkis oma palverännakutest ja uurimistöödest jaakobiteel. Tiina sõnul sattus ta esimest korda jaakobiteele aastal 2003 oma hispaania keele õpetaja soovitusel, kes tutvustas jaakobiteed kui mugavat ja odavat Hispaanias reisimise viisi (Sepp, 2007, lk 8). Tema enda sõnul asus ta esimest korda jaakobiteele kui turist, kes tahab tutvuda maa ajaloo ja kultuuripärandiga. Teist korda 2004. aastal teele asudes kirjutas Tiina juba oma magistritööd ja asus rännukaaslasiga küsitlema. Raamat *Peregrina päevik* valmis tema kolmanda rännu päeviku põhjal.

Illar Hallaste. Illari palverännakutest võib lugeda Eesti Kiriku artiklitest ja ajakirjast *Elukiri*. Samuti on tema palverännaku huvi põgusalt kajastatud ka Kroonika ja mõne muu seltskonnalehe veergudel. Hallaste käis jaakobiteel esimest korda 2007. aastal ja on pärast seda korraldanud gruppidele palverännakuid. Ajakirjas *Elukiri* ütleb ta, et palverännak on hea võimalus olla kodu- ja tööasjasjadest eemal ning keskenduda enda suhetele Jumalaga. Tema selgitusel on isegi grupiga rännates iga palverändur teel üksi. (Schwede, 2010)

Hannes Tamjärv. Ajakirja *Direktor* veebiväljaandes on 2006. aasta märtsis avaldatud artikkel, kus Hannes Tamjärv kirjeldab oma palverännu kogemust. Artiklist selgub, et Tamjärve esimene palverännak toimus 2001. aastal. 2003. aastal asus ta palverännakule juba koos Rocca al Mare kaheksateistkümnne õpilasega. Koos õpilastega koguneti iga päeva õhtul lõkke äärde ja räägiti kogetust. 2005. aastal oli ta kolmandat korda jaakobiteel, saates õpilasi rännakule. Hannes Tamjärv võtab oma palverännaku kogemuse kokku nii: "võimalus

PALVERÄND JAAKOBITEEL

avastada endast ja enda ümbert vanu tõdestid natuke uues valguses või äkki hoopis uusi tõdesid. Kõikide seal käidud kordade üks väga selge teadmine on see, et Caminot võib olla vaja selleks, et aru saada: Caminot ei ole vaja! Lihtne tõde ju – meile tähtsad asjad ei asu enamasti teispool maakera, vaid ikka siinsamas. Aga eemalt paistab see palju paremini kätte.“ (Tamjärv, 2006). Ajalehe Postimees artiklist aastast 2002 selgub ka Hannes Tamjärve suur austus kirjanik Paulo Coelho vastu. Artikli autori väitel on Tamjärv rahastanud kirjaniku Eesti viisiiti ja lugejatega kohtumist (Wimberg, 2002). Samuti viitab ajaleht Eesti Kirik sellele, et tema palvrännakule mineku inspiratsiooni allikaks on Paulo Coelho raamat *Palverännak: Maagi päevik*. (Semm, 2002)

Aira Tammemäe. Ajalehe Postimees kultuurilisas Arter on ilmunud artikkel koolitajast Aira Tammemäest, kes oli vahetanud peale rännakut oma ameti pangas koolitaja ameti vastu. Tema koolitusfirma teeb nüüd tippjuhtidele koolitusi jaakobiteel. Aira sõnul aitab ta juhtidel otsida vastuseid küsimusele, mida tähendab olla vastutav, selgitab inimeste vahelisi suhtlemisprotsesse ja rännakul sünnivad ka uued ideed. Selleks peavad kursusel osalejad esimesel päeval teel olles üksinda ise hakkama saama. Teiseks peavad juhid hakkama saama pimedas ja tummas harjutusega, mis seisneb selles, et moodustatakse paarid, kus üks osaline on pime ja teine on tumm. Nii peavad nad üksteist usaldades läbima paari tunni jagu teekonda. Üks etapp läbitakse ka öösel pilkases pimeduses. Kursused on populaarsed, nii et paar korda aastas lennatakse Hipaaniasse. Aira väitel ta teisi sarnaseid koolitugruppe jaakobiteel näinud ei ole. (Pello, 2008)

Aira Tammemäe koolitusfirma kodulehel on jaakobitee koolituse kohta öeldud järgmist: *See rännak pakub eelkõige õppimist kogemise kaudu. Muudame oluliselt tavapärase toimimisruumi ning katsetame piirilkõndimise kunsti. Oma maailma piiride tundmine on isiklikuks arenguks vajalik. Seal on meie võimalused, aga ka meie hirmud. Piiril kõndides*

PALVERÄND JAAKOBITEEL

näeb piiridest väljapoole, aga seal võib ka suure tõenäosusega haiget saada. Kukkumine ei ole hirmus siis, kui õpitakse lendama... (Tammemäe, 2012).

Andres Sööt. Ajakirjas Teater. Muusika. Kino ilmus pikem portreelugu Eesti dokumentalistist Andres Söödist 2012. aasta alguses. 2011. aasta detsembris oli esilinastunud Söödi uus dokumentaalfilm *Camino*, mis kirjeldab filmi autori 800 kilomeetri pikkust jalgsi palverännakut Santiago de Compostelasse 2005. aastal. (Teinemaa, 2012)

Jaakobitee Eestis

2005. aasta aprillis postitas sakslane Bernhard Weber Trip.ee-sse üleskutse kõikidele jaakobitee palveränduritele. Bernhard tutvustas oma postituses ideed, et palverännak Santiago de Compostelasse võiks läbida Eestit. Teel oleksid kollased nooled või kammkarbid ja palveränduritele oleksid olemas majutuskohad. Tema idee kohaselt algaks jaakobitee Soomest ja kulgeks läbi Baltikumi Poola ja sealt edasi juba läbi Saksamaa Hispaania poole. Postitusest selgub, et Bernhard on Eestit külastanud ja sõlminud kontakte Tallinnas ja Pärnus. Ta palus kõigil, kes asja vastu huvi võiksid tunda, talle inglise või saksa keeles kirjutada. (Weber, 2005)

Aastal 2007 pidas Illar Hallaste ettekande *Maarjamaa Rännurada – kas sellest võiks saada meie Camino?* Euroopa Rändurite Assotsiatsiooni seminaril Laulasmaal. Oma ettekandes tõi ta eeskujuks Hispaania jaakobitee ja tegi ettepaneku teha Eestisse märgistatud palverännurada nimega Maarjamaa Rännurada, mis kulgeks ümber Eesti, vältides suuri maanteid. Illari ettepanek oli see, et palverännurada kulgeks nii ümber Eesti kui ka põhjast lõunasse ja läänest itta, et moodustuks kaardile mõtteline rõngasrist. Oma ettekande lõpus tegi Hillar Hallaste ettepaneku tähistada kollaste nooltega tee Tallinnast Läti piirini, leppida kokku lätlaste, leedukate ja poolakatega, et ühel päeval oleks üle-Euroopalise jaakobitee algus Tallinnas ja kulgeks läbi Euroopa Santiago de Compostelasse. (Hallaste, 2007)

PALVERÄND JAAKOBITEEL

2005. aasta augustis loodi Orkuti keskkonnas kommuun nimega "Eesti Santiago Palverändurid", mis oli üks esimesi katseid ühendada jaakobiteel käinuid Eestis. Novembris 2010. loodi Facebooki lehekülj *Eesti Santiago palverändurid*, millest hiljem sai seoses termini "jaakobitee" kasutuselevõttuga *Eesti Jaakobitee palverändurid*. 17. aprilli 2012 seisuga on lehekülje meeldivaks märkinud 123 inimest.

EELK Pärnu-Jakobi koguduse liikmed jaakobiteel. Et selgitada enda ja Pärnu-Jakobi koguduse rolli jaakobitee propageerimise protsessis Eestis, selgitan lühidalt, kuidas mina jaakobiteele asusin ja mil viisil on see kogemus mind inspireerinud selle teemaga edasi tegelema. 2007. aasta jaanuaris sattus mu kätte Tiina Sepa raamat *Peregrina päevik*. Kuna raamat rääkis palverännakust Püha Jaakobuse säilmete juurde, siis Jaakobusele pühitsetud koguduse liikmena tundsin tugevat kutset Santiago de Compostelasse. Asusin peale raamatu lugemist kohe end palverännuks ette valmistama. Uurisin olemasolevat informatsiooni internetist, ostsin seljakoti ja matkasaapad, kogusin raha lennupiletite jaoks ja lasksin oma perel selle mõttega harjuda, kaasates neid ettevalmistusprotsessi. Vahetult enne palverännule asumist tuvusin Pärnu-Jakobi koguduse majas sel hetkel kriminaalhooldusametnikuna töötanud Jane Vainuga. Olin kuulnud, et Jane plaanib kusagile kaugemale rändama minna ja suur oli mu üllatus kui selgus, et Jane asub Santiago de Compostela poole tee veebruari lõpus, kuna mina oli plaaneerinud oma reisi alguseks 24. märtsi 2008. Jane alustas oma teed Santiago de Compostela poole 28. veebruaril Jean – Piet-de-Port'ist ja kõndis ligi 800 km 26 päevaga (Lisa 7). Mina alustasin oma jaakobiteed Leonist ja rändasin kahe nädalaga ligi 300 km Santiago de Compostelasse (Lisa 8). Palverännult tagasijõudnuina asusime Janega uurima palverännu võimalusi Eestis. Leidsime, et Eestis on seitse Apostel Jaakobusele pühitsetud luterlikku kirikut. Otsustasime, et kõnnime läbi kõik seitse. 2009. aasta suvel võtsime Janega ette palverännaku Pärnu-Jakobi kirikust Saaremaa Püha Jakobi kirikusse. 2010. aasta suvel tegime palverännaku Pärnu-Jakobi kirikust Viimsi Püha Jaakobuse kirikuni. Rändamine

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Eestis kujunes oodatust raskemaks, sest jalgsi liikumiseks on meie taristu väga hõre. Kahe küla vahele võib jääda terve päevateekond, paljud kauplused on maal suletud, ööbimiseks peab kasutama telki, seda päevade kaupa seljas vedades. Samuti tuleb pidevalt arvestada veevarudega ja seda suuremas koguses kaasas kanda, kui Hispaanias selleks tarvidust oli.

MTÜ Maarjamaa Palveränd. MTÜ Maarjamaa Palveränd asutamiskoosolek toimus 31. märtsil 2010. Ühingu asutajaliikmeteks olid Ingmar Kurg, Vahur-Paul Põldmaa ja Aivar Villems. Põhikirja järgi seati ühingu eesmärgiks palverändude edendamine Maarjamaal ja Maarjamaalt. Selle saavutamiseks planeeris ühing järgmiseid tegevusi: uurida, kaardistada ja tutvustada ajaloolisi palverännuobjekte- ja radasid; uurida palverännu teemasid pärimuskultuuris ja nüüdisajal; vahendada kiriklikku, poliitilist, kultuurilist ja sotsiaalset tuge palverändude korraldamiseks ja palverännuobjektide kasutuselevõtmiseks; korraldada palverännakuid; arendada rahvusvahelisi kontakte, kaasata eksperte ning pakkuda muid tegevusi seoses ühingu eesmärkide elluviimisega (Lisa 9). (MTÜ Maarjamaa Palveränd, 2010)

2010. aasta maikuus võttis EELK Pärnu-Jakobi koguduse õpetaja Tõnu Taremaaaga ühendust MTÜ Maarjamaa Palveränd juhatuse liige Ingmar Kurg ja küsis, kas Pärnu-Jakobi kogudus oleks huvitatud palverännu teest, mis algab Tallinnast, läbib Pärnu-Jaagupit, Pärnut ja läheb edasi Riiga välja. Õpetaja Taremaa suunas selle küsimuse meile Janega ja loomulikult olime me nõus koostööks ja igakülseks kaasaaitamiseks. 9. mail 2010 külastas Ingmar Kurg koos perekonnaga Pärnu-Jakobi kogudust. Koosolekul peale jumalateenistust tutvustas Ingmar Eesti jaakobitee ideed lähemalt. Lepiti kokku edaspidises koostöös.

26. mail toimus MTÜ Maarjamaa Palveränd eestvedamisel palverännu teemaline arutelu Pirita kloostri ruumides. Koosolekust võtsid osa Lagle Parek, Aivar Villems, Silja Silver, Ingmar Kurg, preester Aleksander Sarapik, Mikk Leedjärv ja Urmas Viilmaa. Koosoleku protokolli kuuendas punktis pandi kirja juba toimivad ja ka kavandatavad

PALVERÄND JAAKOBITEEL

palverännu rajad, milleks olid Jõelähtme-Saha alates 2007. aastast, Padise munkade tee alates 2010. aasta suvest, Via Baltica, mis ühendaks Viimsit, Piritat, Pärnu-Jaagupit, Pärnut, Riit, ning viiks välja Euroopa jaakobiteedele. (Kurg, 2010)

2010. aasta kevadel asuti Pärnu-Jaagupis ette valmistama koguduse 685. aastapäeva. Ühiselt MTÜ-ga Maarjamaa Palveränd otsustati aastapäeva tähistamise raames korraldada palverännu teemaline konverents ja palverännak. 24. juulil toimus Pärnu-Jakobi koguduse pastoraadis ajalookonverents "Palveränd läbi aja". Konverentsil tegid ettekande kohalik ajaloolane ja kodulooürija Sergei Seeland, kes rääkis kohalikust kirikuloost; Ingmar Kurg, kes andis laiema ülevaate palverännakutest Maarjamaal ja Maarjamaalt ning Tiina Sepp teemal: "Santiago palverändurid 21. sajandil", väikese mõtiskluse esitas ka Lagle Parek. 25. juulil oli palverännak Pärnu-Jakobi kiriku juurest Uduvere Apostel Jaakobuse kirikuni ja tagasi. Kuna mõte kutsuda aastapäevale jaakobitee palverändureid, tuli üsna viimasel hetkel, siis väga suurt reklaami väljaspool kohalikku kogukonda teha ei õnnestunud. Siiski tuli palverännakule peale koguduse liikmete ja kutsutud külaliste üks Santiago de Compostelas käinud noormees, Kaido Lüll.

Peale Pärnu-Jakobi koguduse 685. aastapäeva 2010. aasta suvel asusime Janega oma teisele Eesti jaakobitee palverännakule Pärnu-Jakobi kirikust Viimsi Püha Jaakobuse kirkusse. Palverännak kestis kuus päeva jaakobitee kavandataval marsruudil, Viimsi – Pärnu-Jaagupi, kuigi vastupidises suunas. Palverännak lõppes ööbimisega Pirita kloostis.

5. oktoobril 2010 toimus Pirita kloostis teine MTÜ Maarjamaa Palveränd laiendatud koosolek, millest võtsid osa Lagle Parek, Jane Vain, Epp Sokk, Holger Oidjärv, Illar Hallaste, Silja Silver, Aivar Villems, Mart Johanson ja Ingmar Kurg. Koosolekul vaadati üle möödunud suve sündmused seoses palverändudega ja lepiti kokku strateegia 2011. aastaks. Üheks ülesandeks seati 2011. aastal jaakobitee palverändurite kokkutuleku korraldamine Pärnu-Jaagupis. (Kurg, 2010)

Eesti jaakobitee palverändurite I kokkutulek. Esimene koosolek palverändurite kokkutuleku korraldamiseks toimus Pärnu-Jaagupis 30. jaanuaril 2011. EKN oikumeeniliste projektide konkursile esitati kokkutuleku projekt toetuse saamiseks. Projektis oli ära märgitud, et kokkutulekuga soovitakse taaselusitada ja propageerida palverändu kui kristlikku vagaduspraktikat, arendades ja süvendades selle kaudu konfessioonidevahelisi suhteid. Projektis oli kajastatud kokkutuleku kaugema eesmärgina jaakobitee märgistamine Tallinnast läbi Baltikumi, selleks vajalike inimeste koondamine ja töörühma moodustamine. Kuigi EKN-i toetust kokkutuleku projekt ei saanud, toimus palverändurite kohtumine Pärnu-Jaagupis siiski 22.-24. juulil, jaagupipäevale lähimal nädalavahetusel. Üle Eesti tuli kokku ligi 20 rännuhuvilist. Laupäeval, 23. juulil toimus 25 km pikkune palverännak Soontagana maalinna ja hommikul Soontaganalt 8 km rännak Mihkli kirikusse. Kokkutulek lõppes Pärnu-Jakobi koguduse 686. aastapäeva missaga Pärnu-Jaagupi kirikus. Kõik palverändurid said pidulikult *Compostela* ehk tunnistuse MTÜ Maarjamaa Palveränd poolt (Lisa 10).

Rahvusvahelised suhted jaakobitee edendajatega. Maarjamaa Palverännu ühenduse liikmed on olnud aktiivsetes suhetes mitmete jaakobitee entusiastidega väljaspoolt Eestit. Nagu Trip.ee keskkonnast võis lugeda, otsis eestlastega 2005. aastal kontakti sakslane Bernhard Weber. 2010. aastal kirjutas Ingmar Kurg Bernhardile ja küsis, kas ta on endiselt huvitatud eestlastega koostööst. Bernhard oli teadete üle Eestimaalt väga rõõmus, sest peale Eesti visiiti 2005. aastal oli ta asutanud Põhja-Saksamaa Jaakobitee Sõprade Ühenduse. Ühenduse eesmärgiks oli taastada vanad palverännurajad, võttes aluseks ajaloolised hansateed. Põhja-Saksamaa Jaakobitee Sõprade Ühingu üheks peamiseks ja kõige pikemaks palverännuteeks, mille nad suutsid Saksamaal välja ehitada, on *Balti-Westfaali jaakobitee* ehk lühidalt *Via Baltica*. 2010. aastal valmis pabertrükisena Bernhadi koostatud *Via Baltika* palverännu teejuht. Bernhard Weberi ja tema mõttekaaslaste sooviks on, et *Via Baltika* jaakobitee võiks alata märgistatuna Tallinnast ja kulgeda läbi Baltikumi ja Poola Saksamaani

PALVERÄND JAAKOBITEEL

välja, ühinedes seal juba valmisoleva palverännuteega. (Weber, Kurg, isiklik kirjavahetus)

2011. aastal külastas Bernhard Eestit, kohtus Tallinnas Lagle Pareki ja Ingmar Kurega.

Samuti külastas Bernhard Pärnu-Jaagupit ja kohtus koguduse palverännuhuviliste liikmetega.

16. aprillil 2010 toimus Riias kohtumine, kus osalesid Eestist Ingmar Kurg, Epp Sokk ja Jane Vain, Lätist Bruno Skara ja Leedust Darius Liutikas. Bruno Skara on teinud jalgsi palverännaku Riias läbi Euroopa Santiago de Compostelasse. Ta on Riia Püha Jaakobuse kiriku liige ja väga huvitatud jaakobiteest, mis läbiks Baltikumi. Darius Liutikas on Leedu palverändurite organisatsiooni juht ja on kaitsnud palverännu teemalise doktoriväitekirja. Kohtumine toimus Läti Sinise Risti majas. Kohtumise eesmärgiks oli ühise visiooni kujundamine jaakobitee ehitamiseks läbi kolme Balti riigi. (Vain, 2011)

Eesti jaakobitee palverändurite esimesel kokkutulekul 22.-24. juulil 2011 osales Heikki Pietilä Soomest. Heikki on töötanud EELK laste- ja noorsootöö ühenduses noortetöö organiseerijana aastatel 2003-2005. Samuti on Heikki käinud kaks korda jaakobiteel ja 2011. aasta novembris osales ta Pilisteveres seminaril, mille eesmärgiks oli Eesti-Soome laagritöö arendamine. Heikki ettekanne oli *Palverännak laagritöö võimalusena* (Eesti Jaakobitee palverändurid, 2011).

Jaakobitee tulevikuperspektiivid

Uurimusest järeldub, et palveränd kogub üha enam populaarsust. Rännakule asuvad nii kristlased kui ka mittekristlased. Kuna on olemas potentsiaal rändurite näol, siis tuleb mõelda nende julgustamisele ja toetamisele sellel teel. On lihtsam julgustada inimesi rändama, kui on olemas konkreetne märgistatud palverännutee ja ööbimispaigad. MTÜ Maarjamaa Palveränd on asunud erinevaid konfessioone ja rahvusvahelisi koostööpartnereid kaasates seda tühikut täitma.

Eeldused. Eelduseks selle projekti õnnestumisele on Eesti ajalooline seotus kristliku Euroopa ja palverännu kultuuriga. On teada, et Eestist on mindud pikale palverännakule

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Santiago de Compostelasse ja Euroopast on rännatud Maarjamaale. On olemas ajaloolised hansalinnad ja hansateed. Tänapäeva turismifirmad on asunud tegelema nn sakraalturismiga. Turistmireisi sihiks on kirikud ja muud sakraalobjektid. Sekulariseerunud inimesed tunnevad huvi kristliku ajaloo ja kultuuripärandi vastu. Kolme Balti riiki ühendab maantee Via Baltica, samuti on olemas alates Saksamaalt Via Baltica jaakobitee kogu vajaliku taristuga.

Võimalused. Võimaluseks on olemasolev aktiiv Maarjamaa Palverännu ühenduse näol, kellel on huvi jaakobiteed edendada. Palverännu ühendus omab kontakte nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt. On olemas rändajate potentsiaal nende palverändurite näol, kes on Hispaanias jaakobiteel käinud. Kui igal aastal ligi 100 inimest käib Eestist jaakobiteel, siis aastate jooksul on kogunenud hulk inimesi, kes juba teavad, mis on jaakobitee, ja omavad eelnevat palverännu kogemust. Paljud jaakobitee palveränduritest on nõus kaasa aitama jaakobitee edendamisele ja jaakobiteel käinud on ka tulevased potentsiaalsed palverändurid teel, mis läbib Baltikumi.

Võimaluseks on kaasata palverännu teele jäävaid kogudusi ja kirikuid. Palverändurite majutamise ja nende eest hoolitsemisega saavad kogudused üles näidata külalislahkust ja ligimese teenimist, mis omakorda elavdab koguduse igapäevaelu. Samuti tuleb kaasata kohalikke omavalitsusi, kes on huvitatud oma valla propageerimisest potentsiaalsete rändurite seas nii Eestis kui ka väljaspool Eestit. Kohalikul tasandil saavad kogudus ja vald teha palverändurite teenindamisel koostööd. Aidates sellele projektile kaasa, liituvad teele jäävad kogudused ja omavalitsused rahvusvahelise palverännu teede võrgustikuga. On teada, et Hispaanias on jaakobitee elavdanud kohalikku teele jäävat majandust, sest rändurid vajavad mitmeid teenuseid. Mööda palverännu rada liiguvad lisaks jalgsi liikuvatele palveränduritele ka turistid bussidega, suuremate gruppidenä, kes samuti toovad kohalikele tulu.

Tegevused. On loodud palverände propageeriv ja palverändureid ühendav organisatsioon MTÜ Maarjamaa Palveränd. On olemas rahvusvahelised kontaktid Soomes,

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Lätis, Leedus ja Saksamaal, kes on huvitatud jaakobitee edendamisest läbi Baltikumi. Läti ja Leedu esindajatega on kokku lepitud kavandatavad jaakobitee marsruudid läbi kolme riigi. Jaakobitee palverändurite kokkutulekute korraldamise käigus koondatakse Eesti jaakobitee palverändureid, et neid jaakobitee edendamisse kaasata.

Edaspidiste tegevustena on vaja:

1. Töötada välja palverännaku marsruut läbi Eesti, mis kulgeb eemal suurtest maanteedest. Teekond tähistada vastava märgistusega, mis on ühine Eestis, Lätis ja Leedus.
2. Läbi rääkida ja kokku leppida palverändurite majutusvõimalused kirikute ja küäseltside juures.
3. Teha Tallinnasse palverändurite varjupaik, et mujalt saabuval palverändurid saaksid enne teekonna alustamist seal ööbida.
4. Teha valmis teekonna kaart Tallinnast Saksamaani, ning levitada seda nii paberkandjal kui ka internetis.
5. Trükkida valmis palverändurite passid. Nendesse kogutakse pitsati jäljendeid erinevatest peatuskohtadest. Palveränduri pass tõestab, et palverändur on teekonna läbinud jalgsi ning tal on õigus ööbida palverändurite varjupaigas.
6. Paluda teekonnale jäävatel omavalitsustel ja kirikutel valmistada pitsatid, millega märgistatakse ära palverändurite viibimine antud paigas kindlal kuupäeval.
7. Taotleda projekti kaasrahastamist EAS-i kaudu.
8. Kirjutada rahvusvaheline projekt koos Läti ja Leedu partneritega EL fondidele jaakobitee ülesehitamiseks.

Maarjamaa Palverännu ühenduse liikmete sooviks on luua võimalused, et inimesed asuksid palverännakule oma kodust. Turvalisus on tänapäeval üks oluline faktor ja seetõttu püütakse luua taristu palverännakute toetamiseks Eestis, et inimesed julgeksid võtta aja maha ja asuda teele, et anda endale võimalus Jumalaga dialoogi astumiseks. Palveränduri päevarütm

PALVERÄND JAAKOBITEEL

on kindlaks määratud vastavalt füüsilistele vajadustele: söömine, joomine, magamine, valu, väsimus. Füüsiline vastupanuvõime sõltub erinevatest palverännu aspektidest: näiteks loodusjõududest (kuumus, jahedus, vihm) ja „teistest“, kelle abist palverändur pidevalt sõltub. See Jumalast sõltuvuse kogemus tuleb kaasa igapäevaellu ja aitab kaasa elu tõlgendamisele uuel viisil. Saksa teoloog Michael Rosenberger on kirjutanud, et palveränd on „jalgadega palvetamine“. Turvaline taristu jaakobitee näol aitab inimestel sellele palveteekonnale asuda.

KOKKUVÕTE

Töö eesmärgiks oli uurida jaakobitee kujunemist ajaloos, selle tähtsust nüüdisaja postkristlikus ja sekulariseerunud Euroopas, et mõista, millise tähenduse võiks jaakobitee omandada Eesti palverändude jaoks.

Uurimistulemused, tulenevalt seatud eesmärkidele, olid järgmised:

Apostel Jaakobuse haud Santiago de Compostelas kujunes keskaegsete palverändude populaarseks sihtkohaks. Laiemalt levinud legendid Püha Jaakobuse tegevusest Hispaanias pärinevad 6. sajandist. Ajalooline tõendusmaterjal tema tegevuse kohta on napp. Legendi kohaselt lahkus Jaakobus Jeruusalemmast peale Kristuse surma ja läks Hispaaniasse misjonireisile. Aastal 44 hukkus ta martüüriumi läbi Jeruusalemmas, aga tema keha maeti jüngrite abiga Hispaaniasse. VIII sajandil hakkasid Jaakobuse haua kohal juhtuma imelised sündmused ja sinna ehitati esialgu kabel ja hiljem kirik. Imelistest sündmustest inspireerituna asusid palverändurid külastama Santiago de Compostela kirikut.

XII sajandil asus Cluny klooster toetama palverännakuid Santiago de Compostelasse. Nad asusid ehitama palverännu tee kloostreid, haiglaid ja varjupaikaid. Cluny kloostri toel valmis raamat *Codex Calixtinus*, mida peetakse esimeseks turistlikuks käsiraamatuks Euroopas, mis aitas samuti kaasa palverändude hoogustumisele. XIV – XVI sajand oli jaakobitee hiilgeaeg, kui Santiago de Compostelasse jõudis sadu tuhandeid inimesi üle Euroopa. Peale reformatsiooni palverännakute traditsioon peaaegu hääbus.

Eestist on leitud jaakobitee palveränduri tunnuseks olevaid kammkarbi kilde nii Pärnust kui ka Tallinnast Piritalt ja Võllamäelt. Need on arheoloogide poolt dateeritud umbes XIV – XVI sajandisse ja selle põhjal arvatakse, et ka Eestist on mindud palverännakule Santiago de Compostelasse.

Jaakobitee „avastati“ taas ajaloolaste poolt peale II maailmasõda. Prantsuse ajaloolased asusid uurima Prantsusmaa seost ajaloolise jaakobiteega ja tänu nende

PALVERÄND JAAKOBITEEL

uurimistööde publitseerimisele asusid prantslased taas jaakobitee palverännakule. 1965. aastal loodi Hispaanias Jaakobitee Sõprade Ühing ja seda hetke peetakse jaakobitee taaselustumise alguseks. Ühing asus teed populariseerima ja märgistama. 1987. aastal lepidi ühingu konverentsil kokku, et palveränduri tunnistuse ehk *Compostela* saab rändur, kes on läbinud jalgsi või ratsutanud hobusega vähemalt 100 km või sõitnud jalgrattaga vähemalt 200 km. Ühendus asus ehitama varjupaikasid rändurite majutamiseks. Tänapäevaks on saavutanud palveränd Santiago de Compostelasse jälle üleilmsed mõõtmed. Üle saja tuhande palveränduri aastas jõuab Püha Jaakobuse hauale.

Tänapäevane religioonisotsioloogia tõstab esile seda, et Lääne-Euroopas on religioon ümberpaigutunud uute spiritualiteetide kaudu. Ka rituaalid võtavad seetõttu uusi vorme. Kui kirikus on rituaalid traditsiooni poolt kindlalt välja kujunenud, siis palveränd on erandlik praktika, kus ränduril on võimalus vabalt interpreteerida ja valida oma rännul välja kujunevaid rituaale. Mitmed autorid, kes on uurinud palverännu fenomeni, viitavad Ameerika antropoloog Victor Turneri teooriale, et palverännul on mitmeid ühiseid jooni initsiatsiooniriitusega. Nii palverändurid kui ka riituses osalejad eralduvad oma tavapärasest keskkonnast ja kindlaks määratud senisest eluviisist, et suunduda nõ üleminekufaasi. Siin satuvad nad liminaalsesse vahepeasesse seisundisse, kus senised reeglid enam ei kehti ja seisused ning kogemused puuduvad. Initsiatsiooniriituses toimub üleminek madalamalt staatusest kõrgemale läbi vahepealse staatusevaba seisundi. Sellises staatusevabas seisundis on ka palverändurid teel. Seal, kus ei ole sotsiaalset struktuuri, tekib osalejate vahel *communitas* – eriline sotsiaalne ühendus inimeste vahel. Turneri järgi tekib *communitas* inimeste vahel, kes ühiselt osalevad rituaalis ja sealjuures kogevad väga tugevat ühtsust ja võrdsust.

Nieves Herrero järgi väljendab kristlik palveränd ideed elust, mis juhhib tõelise igavese elu poole läbi ohverdamise, askeetluse ja loobumise. Inimese elu on teekond ajas ja ruumis. Surm esindab sümboliseeritult kohalejõudmist, kuid samal ajal viib meid igavesse ellu,

PALVERÄND JAAKOBITEEL

ülestõusmine on saavutatud läbi ohverduste teekonnal. Kõik kristlased on palverändurid selles elus, kaasa arvatud vaesuses ja puuduses olijad, kelle sümbolsete figuuridena palverändurid inkarneeruvad.

Saksa teoloog Michael Rosenberger on püüdnud luua palverännule kui nähtusele teoloogilist aluspõhja. Tema vaatepunktist on palveränd liturgia – jumalarahva jumalateenistus, sest palveränd on liturgia vorm, kus usklikud liturgilises protsessis intensiivselt osalevad, kus kehaline osalemine on vahetult tuntav, mis võimaldab vahetut maailma ja loodu kogemist ja millel on pikk ajaline kestvus.

Eestis on samuti hoogustunud jaakobitee palveränd. Viimase kuue aasta keskmiselt on 107 eestlast saanud Santiago de Compostela katedraali vastuvõtu kontorist *compostela* – ladinakeelse tunnistuse sellest, et nad on palverännaku läbinud. Eesti keeles on ilmunud jaakobitee teemalised raamatud Tiina Sepalt ja 2006. aastal on tõlgitud ja avaldatud Paulo Coelho *Palverännak: Maagi päevik*, mille tegevus toimub samuti jaakobiteel. Internetiportaalis Trip.ee algavad sissekanded jaakobitee teemal 2003. aastal. Jaakobitee sõprade leht on loodud ka Facebook'is. Ajakirjanduses on ilmunud mitmeid artikleid tuntud eestlastest jaakobiteel nagu näiteks Illar Hallaste, Hannes Tamjärv, Tiina Sepp jt.

31. märtsil 2010 loodi MTÜ Maarjamaa Palveränd, mille põhikirjaliseks eesmärgiks on seatud palverändude edendamine Maarjamaal ja Maarjamaalt. Ühing asus toetama ja edendama jaakobitee märgistamist Eestis. Selleks, et ühendada Eesti jaakobitee üle-Euroopalise jaakobiteede võrgustikuga, loodi kontaktid ka Läti, Leedu, Soome ja Saksamaa jaakobitee aktivistidega. Jaakobitee palverändurite kokkutulekute korraldamise kaudu Pärnu-Jaagupis koondatakse kokku jaakobiteel käinud eestlasi ja propageeritakse palverännu ideed laiemale avalikkusele.

Et Eestit ühendada Euroopa jaakobiteedega, selle eeldusteks on meie ajalooline seotus jaakobiteega, ajalooliste hansalinnade ja hansateede võrgustik, nn sakraalturismi

PALVERÄND JAAKOBITEEL

populariseerumine, inimeste huvi tõus ajaloo ja kristliku kultuuripärandi vastu, kolme Balti riiki ühendav Via Baltica olemasolu, jaakobitee Via Baltica alates Saksamaalt.

Võimaluseks on palverändureid ühendav MTÜ Maarjamaa Palveränd, olemasolevad rahvusvahelised kontaktid, Hispaanias käinud jaakobitee palverändurid, teele jäävad kogudused, kirikud ja omavalitsused, kes on huvitatud sellest, et pääsevad rahvusvahelisele jaakobiteede kaardile.

Tegevustena on loodud palverändureid ühendav organisatsioon; on olemas rahvusvaheline töögrupp; on tehtud kokkulepped Läti ja Leedu partneritega jaakobitee marsruudi osas; on planeeritud sammud, mida on vaja edaspidi jaakobitee edendamiseks ette võtta.

SUMMARY

The research „Pilgrimage on the Road to Santiago: history and today and Estonians on the Pilgrim’s Way“ focuses on pilgrimage, mainly the Road to Santiago, which was developed in the Western Middle Ages and has gained popularity all around the world, including Estonia, again since the 20th century. Researching Pilgrim’s Way is vital, as more and more people walk the Road to Santiago each year, making it a place for travellers from all around the world to meet. The current research’s importance lies in the lack of research on Estonia’s connection to the Road to Santiago. The idea of pilgrimage gaining popularity in Estonia is all the more interesting as after the reformation pilgrimage lost its conceptual basis and popularity for a long time. One of the reasons behind this research is the observation that today pilgrimage isn’t driven on Catholic piety, but largely without any denominational characteristics, making it possible for non catholics to take the trip only out of a yearning for adventure. The purpose of this research is to study the formation of the Pilgrim’s Way in history, its significance in today’s postchristian secularized Europe and to understand what the Road to Santiago could mean for Estonian pilgrims.

The research consists of three chapters. The first chapter focuses on the Pilgrim’s Way’s formation in history including a review of the formation of pilgrimage in Western Europe, the reason behind the development of the Pilgrim’s Way, the pilgrimages of Estonians on the Road to Santiago in the Middle Ages and losing its importance after the reformation. The second chapter focuses on the Road to Santiago today, the revival of the Pilgrim’s Way after World War II, secularization of the Pilgrim’s Way and today’s theories and theology of pilgrimage. The third chapter focuses on Estonians’ pilgrimages on the Pilgrim’s Way in Spain as well as the developments in advancing and building Estonia’s own Pilgrim’s Way.

The study's results show that apostel James' grave in Santiago de Compostela became a popular destination for pilgrims in the Middle Ages. In the 12th century, the Cluny monastery started to support the pilgrimages to Santiago de Compostela. They started building monasteries, hospitals and shelters on the pilgrims' way. With the support of the Cluny monastery the book *Codex Calixtinus* was published, which is believed to be the first Tour Guide in Europe also increasing the popularity of pilgrimage. The high period of the pilgrimage to Santiago de Compostela was between the 14th and the 16th century, when hundreds of thousands of people all over Europe arrived in the city. After the reformation, the tradition of the pilgrimage almost perished.

In Estonia, the sign of pilgrims, scallops, have been found in Pärnust, Tallinn, Pirita and Võllamäe. These have been thought by archeologists to originate in the 14th to 16th century. Based on that, it is believed that Estonians have walked the Road to Santiago in the Middle Ages.

The Pilgrim's Way was „rediscovered“ by historians after the World War II. The Pilgrim's Way Friends Association was established in Spain in 1965 and that moment is thought to be the start of the revival of the Road to Santiago. In a conference held in 1987, it was decided that the certificate of the pilgrim, the *Compostela*, will receive a pilgrim, who has walked or ridden a horse for at least a hundred kilometers or ridden a bike for at least two hundred kilometers. Today, the pilgrimage to Santiago de Compostela has once again become global. Over a hundred pilgrims arrive on Saint James' grave each year.

Nieves Herrero has said that the Christian pilgrimage expresses the idea of the life leading straight to the real eternal life through sacrifice, waiver and piety. A human's life is a journey though time and space. Death is a symbol of arrival but in the same time, takes us to the afterlife. Resurrection has been achieved through sacrifices on the way. In this life, all Christians are pilgrims, including the ones struggling with poverty and destitution who

PALVERÄND JAAKOBITEEL

become symbolic figures that the pilgrim reincarnates. German theologist Michael Rosenberger has tried to create a theological basis for pilgrimage. From his point of view, the pilgrimage is a liturgy. It is the service of God's people, because pilgrimage is a form of liturgy where the believers are included strongly in the process where physical participation is directly discernible. This makes it possible to directly experience the world and creations while having a limited time of duration.

In Estonia, the Pilgrim's Way has also increased popularity. In the last six years, roughly 107 Estonians have received the *compostela* - a certificate written in Latin to state that they have passed the pilgrimage. On March 31st 2010, a non-profit organization *Maarjamaa Palveränd* was created, which statutory objective is to promote the pilgrimage in and from Estonia. The organization started promoting and supporting the marking of a Pilgrim's Way in Estonia. Contacts with Latvian, Lithuanian, Finnish and German Pilgrim's Way's activists have been made to connect the Estonian Pilgrim's Way to the Europe - wide Pilgrim's Way network. Through the meeting of the Pilgrim's Way's pilgrims in *Pärnu-Jaagupi*, pilgrims who have walked the Road to Santiago, are gathered and the idea of pilgrimage is promoted to the public.

ALLIKATE LOETELU

Andersen, C., Ritter, A. M. (1998). *Kristluse ajalugu. Vana aeg I/I*. Tartu Ülikooli

Usuteaduskond: Greif.

Asociacion de Amigos de Los Caminos de Santiago de Gipuzkoa. (2008). *Assotiations of*

Friends of the Camino de Santiago. <http://www.caminosnorte.org/enlaces.html>
20.05.2012.

Augsburgi usutunnistus. (1980). EVR Stockholm, Uppsala.

Dennet, L. (2005). *2000 Years of the Santiago de Compostela: Where Did it Come from?*

Where Is It Going? The Confraternity of Saint James. <http://www.csj.org.uk/2000-years.htm> 13.03.2012.

Deluxe Facsimile Edition. *Codex Calixtinus*. Archivo de la Catedral de Santiago de

Compostela. <http://www.omifacsimiles.com/brochures/calix.html> 25.04.2012.

Der Jakobsweg, (2012). <http://www.jakobsweg-reisen.de/jakobusgesellschaften.html>

20.05.2012.

Eesti Jaakobitee palverändurid. (2011). *Seminar Pilistveres. 24.-25. 2011. Eesti-Soome*

laagritöö arendamine.

http://www.facebook.com/note.php?note_id=218648128201341 20.04.2012

Eesti Kirik. (2003). *Vaikse nädala palverännak*. EK – 09.04.2003

<http://www.eestikirik.ee/node/11099>. 16.04.2012.

Eesti Kirik. (2005). *Palverännakule Vastseliina*. EK – 02.08.2005.

<http://www.eestikirik.ee/node/7421> 16.04.2012.

Eesti Teadusportaal. (2012). SA Archimedes

<https://www.etis.ee/portaal/isikuCV.aspx?PersonVID=39101&lang=et> 13.04.2012

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Ervald, A. (2005). *Palverändude päev päikeselisel Virumaal*. Virumaa Teataja.

<http://www.virumaateataja.ee/050705/esileht/15025092.php> 16.04.2012.

Frey, N. (1998). *Pilgrim Stories. On and Off the Road to Santiago*. Berkley: University of California Press.

Geremek, B. (2002). *Heidik*. Le Goff, J. *Keskaja inimene*. Tallinn: Avita.

Hallaste, I. (2007). *Maarjamaa Rännurada – kas sellest võiks saada meie Camino?* Ettekanne ERA seminaril Laulasmaal. 13. 09. 2007.

Harbison, P. (1991). *Pilgrimage in Ireland: The Monuments and the People*. London

Helgi, (2005). *Palveränd, Santiago de Compostela*. Trip.ee <http://node/3795?page=1>
17.04.2012

Herrero, N. (2008). *Reaching 'Land's End': new social practices in the pilgrimage to Santiago de Compostela*. International Journal of Iberian Studies. Volume 32, nr. 2.

Informes estadísticos. (2010). *La Peregrinacion a Santiago*. Oficina de Acogida de peregrinos. [http:// peregrinossantiago.es/esp/sevicios-al-peregrino/informes/estadisticos/](http://peregrinossantiago.es/esp/sevicios-al-peregrino/informes/estadisticos/) 20.04.2012

Kurg, I. (2010). *Maarjamaa palverännu nõupidamine 5. oktoobril kell 18 Pirit kloostri*.
E-kiri 07.10.2010

Kurg, I., Weber, B. (2010). Isiklik kirjavahetus.

Lavi, A. (2001). Õhtumaade kultuurisümboleid – Santiago merikarpmärk. *Horisont* 4/2001.

MTÜ Maarjamaa Palveränd (2010). *Põhikiri*. Maarjamaa palveränd.
<http://www.maarjamaa.eu/#15a5> 16.04.2012.

Mundicamino. (2012). *Mapa de los Caminos*.

http://www.mundicamino.com/ingles/Mapa_Caminos.cfm 20.05.2012.

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Pello, N. (2008). *Vastused Hispaaniast*. Postimees.ee

<http://blog.postimees.ee/170508/lisad/arter/330933.php> 13.04.2012.

Pelner Cosman, M. (2001). *Keskaja leksikon*. Tallinn: Perioodika AS

Pilgrim's Guide. <https://sites.google.com/site/caminodesantiagoproject/> 25.04.2012.

Pullan, W. (2005). *Intermingled Until the End of Time': Ambiguity as a Central Condition of Early Christian Pilgrimage*. Edited by Elsner J., Rutherford, I. *Pilgrimage in Graeco Roman & Early Christian Antiquity, Seeing the Gods*. Oxford University Press.

Relics. (2009). *The Catholic Encyclopedia*. New Advent.

<http://www.newadvent.org/cathen/12734a.htm> 05.05.2012.

Rosenberger, M. *Eine kleine Theologie der Wallfahrt*. Wallfahrts Service.

http://wallfahrtsservice.de/bwo/dcms/sites/bistum/glauben/wallfahrtsportal/wallfahrtsservice/Theologie/theologie_wallfhart/index.html 27.03.2012

Rudolph, B. (2012). *Eine ökumenische Herausforderung*. Die Heilig-Rock-Wallfahrt 2012. MD, 2.

Rudolph, C. (2004). *Pilgrimage to the End of the World. The road to Santiago de Compostela*. Chicago and London. The University of Chicago Press.

Sainty, G. S., *The Military Order of Santiago*. Great Order of Chivalry.

<http://www.chivalricorders.org/orders/spanish/santiago.htm>. 12.04.2012.

Schaff, P. (2005). § 89 *Procession and pilgrimages. History of the Christian Church. Volume III. Nicene and post-Nicene Christianity. From Constantine the Great to Gregory the Great. a.d. 311-600*.

<http://www.ccel.org/schaff/hcc3.iii.x.xvi.html?highlight=pilgrimage#highlight>

Schwede, K. (2010). Palverännaku eesmärgid on erinevad. Elukiri nr.5.

<http://www.elukiri.ee/0510/reis/100761.php>. 13.04.2012

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Semm, S. (2002). Teeb seda, mis tundub õige olevat. Eesti Kirik. 15.05.2002.

<http://www.eestikirik.ee/node/11516> 13.04.2012

Sepp, T. (2005). *Palverändurid ja turistid teel Santiago de Compostelasse*. Usuteaduskonna magistritöö. Tartu Ülikool.

Sepp, T. (2007). *Peregrina päevik*. Tallinn: Loomingu Raamatukogu, SA Kultuurileht.

Stefanus, Tallinna ja kogu Eesti metropoliit (2008). *Kõrbeisade vaimsus: Katsumus kogu eluks*. Tallinn: Püha Platoni Seminar.

Tamjärv, H. (2006). *Kui minna otsima ilma plaanita, võib nii mõndagi leida*. Director.

<http://www.director.ee/hinge-kaudu-vimu-juurde/> 13.04.2012

Tammemäe, A. (2012). *Camino de Santiago 19.-26. mai 2012*. AT Treeningud.

<http://www.treeningud.ee/> 13.04.2012.

Teeline, (2007). *Palveränd, Santiago de Compostela*. Trip.ee <http://trip.ee/node/3795?page=1> 13.04.2012.

Teinemaa, S. (2012). Vastab Andres Sööt. *Teater. Muusika. Kino.2012/2*

The Archbishop of Santiago's Pastoral Letter for the Compostellan Holy Year 2010. (2009).

Pilgrims of Faith and witnesses to the Risen Christ. Published by

The Archbishopric of Santiago de Compostela. English translation Laurie Dennett.

http://www.peregrinossantiago.es/eng/wp-content/uploads/2010/04/pastoral_english.pdf 05.05.2012.

Tilson, D. J. (2006). *With an Introduction and Biography of St. James*. Lago, H. F. *A Novena in Honor of St. James Apostle*. Santiago de Compostela.

Tudi, (2008). *Palveränd, Santiago de Compostela*. Trip.ee <http://trip.ee/node/3795?page=2> 13.04.2012.

Vain, J. (2011). *St. James Way Country-Conference in Riga, the House of Blue Cross*. April

PALVERÄND JAAKOBITEEL

16 and 17, 2011. E-kiri 05.05.2011.

Vilaça, H. (2010). *Pilgrims and Pilgrimages: Fatima, Santiago de Compostela and Taize.*

Nordic Journal of Religion and Society. 23 (2) lk 137-155.

Vunk, A. (2005). *Jeesus läks maal kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud Eesti keskajal.*

Tallinn: Argo.

Weber, B. (2005). *Palveränd, Santiago de Compostela.* Trip.ee <http://trip.ee/node/3795>

14.04.2012.

Weber, B., Kurg, I. (2010). Isiklik kirjavahetus.

Wimberg, (2002). *Miks Tamjärv Coelho sõrme ei hammutanud?* Eesti Päevaleht.

13. detsember. 2002 <http://www.epl.ee/news/kultuur/miks-tamj arv-coelho-sorme-ei-hammustanud.d?id=50941852> 13.04.2012.

World Heritage List. UNESCO World Heritage Centre 1992-2012. <http://whc.unesco.org/list>.

27.04.2012.

LISAD

Lisa 1. Jaakobuse kammkarp

Lisa 2. Jaakobuse rist

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Lisa 3. Kollased nooled jaakobiteel

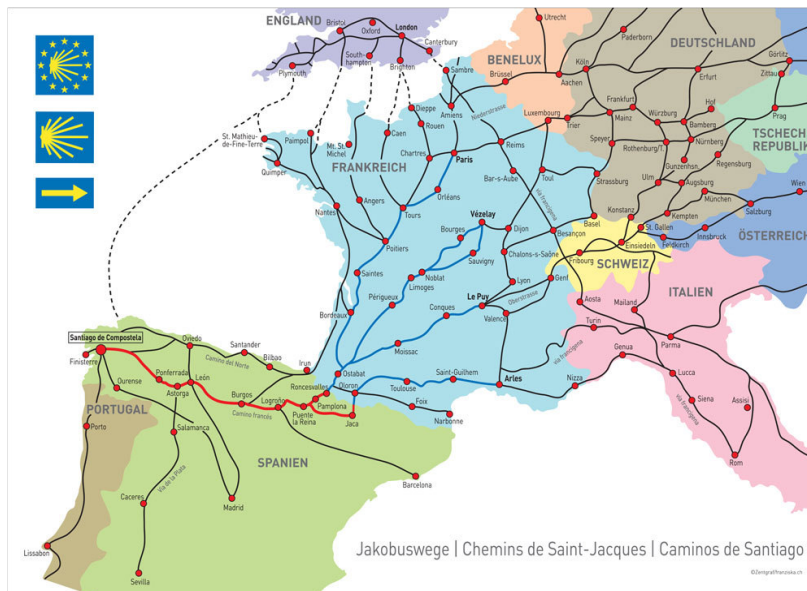
Lisa 4. *Compostela* – ladina keelne tunnistus palverännaku läbimise kohta

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Lisa 5. Palveränduri pass

Lisa 6. Euroopa jaakobiteede võrgustiku kaart.

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Lisa 7. Jane Vain jaakobiteel

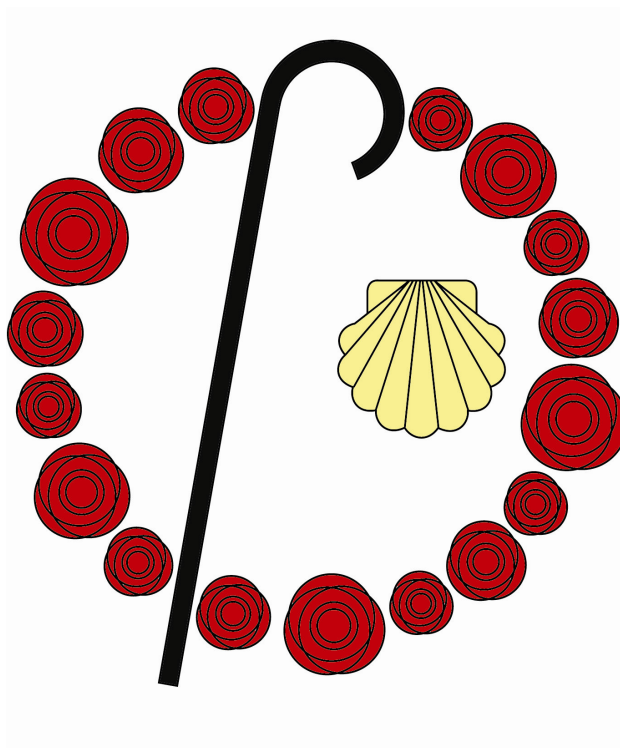

Lisa 8. Epp Sock jaakobiteel koos palveränduriga New York'ist.

PALVERÄND JAAKOBITEEL

Lisa 9. MTÜ Maarjamaa Palveränd logo.

Lisa 10. Jaakobitee Palverändurite I kokkutulek Pärnu-Jaagupis.

